

Nr 102.

Utlåtande i anledning av riksdagens år 1952 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverket m. m.

(4:e avd.)

Statsutskottet, till vars förberedande behandling riksdagens år 1952 församlade revisorers berättelse jämte de i anledning därav från vederbörande ämbetsverk och myndigheter till Kungl. Maj:t avgivna utlåtanden och förklaringar blivit hänvisad, får, efter tagen kännedom av vissa handlingar och inhämtande av för ärendenas utredning i övrigt erforderliga upplysningar, underställa riksdagens prövning de av revisorerna gjorda framställningar som ansetts från utskottets sida påkalla yttranden.

1:o) **Iakttagelser angående vissa rättegångskostnader.** Under justitiedepartementet, § 1, ha revisorerna förordat att åtgärder vidtagas i syfte att genom förenklingar och på annat sätt förbilliga det processuella förfarandet såväl för enskildas som för det allmännas del (Del I, s. 3—8).

Utskottet. Beträffande detta spörsmål har utskottet yttrat sig under punkten 26:o) i sitt utlåtande nr 2, varom utskottet velat här erinra.

2:o) **Kommerskollegii sammandrag av förteckningar å gode män vid ackordsförhandlingar utan konkurs.** Under justitiedepartementet, § 2, ha revisorerna dels föreslagit att kommerskollegii sammandrag av förteckningar å gode män vid ackordsförhandlingar utan konkurs icke vidare utgivas, dels ock förordat en utredning om huruvida den vissa handelns och industriens sammanslutningar tillagda rätten att bemyndiga gode män bör bibehållas (Del I, s. 8—12).

Revisorerna ha inledningsvis redogjort för gällande bestämmelser angående förordnande av gode män vid ackordsförhandlingar av här ifrågasvarande slag samt i samband därmed erinrat om de sammandrag av förteckningar å gode män som genom kommerskollegiums försorg årligen utgivas (s. 8 och 9). Vidare ha revisorerna lämnat vissa uppgifter om frekvensen av dylika förhandlingar, vilka föreningar som erhållit tillstånd att bemyndiga gode män samt gode människens fördelning på skilda yrkeskategorier (s. 9—11). Härefter ha revisorerna gjort följande uttalande.

Såsom den lämnade redogörelsen utvisar, har antalet offentliga ackordsförhandlingar utan konkurs på senare tid sjunkit högst betydligt. Det oaktat anses lagstiftningen på området, enligt vad som uppgivits för revisorerna, alltfjämt ha en betydelsefull uppgift att fylla, måhända främst därigenom att den skapar psykologiska förutsättningar för åstadkommande av underhandsackord. Ur de synpunkter, revisorerna har att företräda, saknas därför anledning att ifrågasätta någon ändrad eller upphävd lagstiftning.

Däremot synes det revisorerna uppenbart, att distributionen av kommerskollegii ovannämnda sammandrag av godemansförteckningar kommit att framstå såsom i hög grad opraktisk. Att för allenast ett fåtal ackordsförhandlingar om året betunga det allmänna inte blott med de kostnader för avlöningar och tryckning, som är förenade med sammandragets utgivande, utan även med arbetet med dess anslående vid samtliga underrätter samt med fortlöpande införing av rättelser och tillägg synes inte förenligt med sund sparsamhet eller vedertagna rationaliseringsprinciper. Revisorerna anser därför, att ifrågavarande sammandrag inte vidare bör utgivas.

Huruvida förening av köpmän eller andra näringsidkare eller auktoriserad handelskammare bör äga rätt att bemyndiga gode män vid ackordsförhandlingar utan konkurs vid oförändrad frekvens av sådana förhandlingar även för framtiden, torde lämpligen böra närmare utredas. Att döma av uppgifterna om yrkestillhörigheten för bemyndigade gode män avser de av nämnda organisationer meddelade bemyndigandena i regel personer inom den krets, till vilken konkursdomarna normalt har att hålla sig då det gäller den frivilliga rättsvården. Under sådana omständigheter förefaller skälen för att bibehålla ifrågavarande rätt revisorerna knappast bärande. Skulle emellertid vid den av revisorerna förordade utredningen den vissa handelns och industriens sammanslutningar tillagda rätten att bemyndiga gode män finnas böra bibehållas, utgör detta likväl intet skäl för ett fortsatt utgivande av kommerskollegii sammandrag av godemansförteckningar. Syftet med dem kan vinnas på enklare och billigare sätt exempelvis genom en föreskrift, att köpman, som till god man föreslår någon som erhållit bemyndigande i den f. n. föreskrivna ordningen, vid förslaget skall foga bevis *dels* att vederbörande förening eller handelskammare förvärvat tillstånd att bemyndiga gode män *och dels* att den föreslagne bemyndigats av föreningen.

Då chefen för handelsdepartementet såsom nämnts ansett, att kommerskollegium bör vidtaga eller föreslå erforderliga inskränkningar i publikationsverksamheten, torde de av revisorerna gjorda iakttagelserna lämpligen kunna beaktas vid den översyn, som enligt departementschefens nämnda uttalande bör verkställas.

Utlåtanden ha avgivits av *Göta hovrätt, kommerskollegium, föreningen Sveriges häradshövdingar och föreningen Sveriges stadsdomare* (Del II, s. 1—5), vilka samtliga remissinstanser tillstyrkt revisorernas förslag.

Utskottet. Av vissa i berättelsen närmare angivna skäl ha revisorerna givit uttryck åt den uppfattningen, att frågan om bibehållandet av den nuvarande ordningen för utseende av gode män vid ackordsförhandling utan konkurs i vad gäller tillståndsgivningen för förening av köpmän eller

andra näringsidkare eller auktoriserad handelskammare att bemyndiga gode män bör utredas samt att, oavsett om någon ändring härutinnan kommer till stånd, de sammandrag av förteckningar över bemyndigade gode män som kommerskollegium årligen låter trycka och utsända till konkursdomarna icke längre böra utgivas. Till denna uppfattning ha vederbörande remissinstanser anslutit sig. Kommerskollegium har i anslutning härtill förklarat sig ha för avsikt att snarast möjligt inkomma till Kungl. Maj:t med erforderliga förslag i nu berörda hänseenden. Utskottet, som delar de av revisorerna på hithörande spörsmål anlagda synpunkterna, har vid sådant förhållande ansett sig kunna inskränka sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen

omförmåla.

3:o) Vissa iakttagelser beträffande försvarets centrala förvaltningsmyndigheters bokslut för budgetåret 1951/52. Under försvarsdepartementet, § 3, ha revisorerna förordat en särskild undersökning rörande den hos försvarets centrala förvaltningsmyndigheter i stor utsträckning förekommande bokföringen på diversemedelstitlar (Del I, s. 13—25).

Revisorerna ha inledningsvis erinrat om att den allmänna regeln för redovisning av till riksstatsanslag hänförliga inkomster och utgifter är, att desamma skall bokföras direkt å vederbörligt anslag, samt vidare redogjort för gällande bestämmelser rörande förfaringsättet i de fall, då utgift icke hunnit verkställas under det budgetår till vilket utgiften hör (s. 13—15). I avsikt att erhålla närmare kännedom om i vilken utsträckning redovisning å diversemedelstitlar sker inom försvaret ha revisorerna genomgått vederbörande centrala förvaltningsmyndigheters huvudböcker för budgetåret 1951/52. Beträffande de iakttagelser revisorerna därvid gjort torde få hänvisas till berättelsen (s. 15—23). Revisorerna ha slutligen gjort följande uttalande.

Den av revisorerna verkställda granskningen ger vid handen, att i de militära förvaltningsmyndigheternas bokföring avsevärda belopp redovisas vid sidan av statsbudgeten i form av s. k. diversemedel. Särskilt påfallande är, att försträckningstitlar av olika slag anlitas i jämförelsevis stor omfattning. Såsom exempel härpå kan nämnas, att det för flygförvaltningens materielavdelning upplagda försträckningskontot utvisar ett debetsaldo på drygt 13 miljoner kronor. Uppmärksammas bör även att det här liksom i andra likartade fall icke är fråga om medel som tillfälligtvis tillhandahålles vederbörande tjänstemän för bestridande av resekostnader o. d. utan om en understundom kontinuerlig förskottering av utgifter för materielanskaffning m. m. Denna bokföring kan leda till att anslagsöverskridanden och förefintliga reservationsmedel icke klart redovisas, med påföljd att den officiella budgetredovisningen blir missvisande. Vissa i det föregående återgivna exempel tyder också på att så understundom faktiskt är förhållandet.

Även de mer ordinära reseförskotten ger i en del fall anledning till erinran. Revisorerna åsyftar härmed bl. a. den omständigheten, att en och samma tjänsteman kan vid budgetårsskifte vara redovisningsskyldig för ett flertal förskott. Det synes vidare mindre tillfredsställande, att många förskott är utestående år efter år utan att regleras. Över huvud taget framgår av granskningen, att diversemedelsredovisningen icke sällan tynges av poster som är relativt gamla. Direkta felföringar förekommer även; detta är i synnerhet fallet beträffande vissa konton för deponerade medel. Revisorerna finner det vidare anmärkningsvärt att i en del fall, då betalningstransaktioner mellan respektive myndigheter verkställs genom omföring, beslutet härom icke fullföljes under vederbörande budgetår, vilket får som resultat att anslagsbelastningen snedvrides.

Med hänsyn till nu påtalade förhållanden bör enligt revisorernas mening bokföringen på diversemedelstitlarna göras till föremål för särskild undersökning. I första hand får anses ankomma på de medelsförvaltande myndigheterna själva att vidtaga de åtgärder i reglerande syfte som erfordras. Det kan vidare ifrågasättas, huruvida icke försvarets civilförvaltning, som ombesörjer bokslutsarbetet, bör tillerkännas befogenhet att utöva viss formell kontroll av nu avsedda konton. Riksräkenskapsverket slutligen torde såsom reviderande myndighet i fortsättningen böra ägna största uppmärksamhet åt hithörande spörsmål.

I förevarande sammanhang vill revisorerna även något beröra frågan om de vinstmedel som enligt vederbörande diversemedelstitlar redovisas vid vissa vatten- och elektricitetsverk inom armén. Såsom av den lämnade redogörelsen framgår användes dessa vinstmedel, som huvudsakligen härrör från av militära förband och inrättningar erlagda förbrukningsavgifter, i stor utsträckning till investeringar av olika slag. Därvid är att märka, att ifrågavarande avgifter belastar anslag på riksstatens driftbudget. Ur principiell synpunkt är det emellertid icke tillfredsställande, att sådana anslagsmedel — om ock indirekt — tas i anspråk för finansieringen av anläggningsarbeten o. d., och detta så mycket mindre som förenämnda verk redovisas på försvarets fastighetsfond. Vederbörande taxor synes därför böra avpassas så, att med viss marginal allenast själva driftskostnaderna blir täckta, medan för verksamheten i övrigt erforderliga medel torde böra ställas till förfogande genom sedvanliga investeringsanslag eller genom anlåtande av på fastighetsfondens stat uppförda poster.

Reservation har avgivits av en av revisorerna (s. 25).

Utlåtanden ha avgivits av *armé-, marin- och flygförvaltningarna, försvarets civilförvaltning, krigsmaterielverket, fortifikationsförvaltningen samt riksräkenskapsverket* (Del II, s. 5—23).

Utskottet. De i förevarande ärende lämnade förklaringarna finner utskottet icke vara i allo tillfredsställande. Vederbörande förvaltningsmyndigheter ha dock i stor utsträckning antingen vidtagit eller ställt i utsikt åtgärder för reglering av de av revisorerna påtalade förhållandena. Vidare torde kunna förutsättas, att riksräkenskapsverket såsom reviderande myn-

dighet ägnar fortlöpande uppmärksamhet åt hithörande spörsmål. Med hänsyn härtill har utskottet velat inskränka sig till att vad i ärendet förvarit för riksdagen

omförmäla.

4:o) **Viss specialutbildning inom försvaret.** Under försvarsdepartementet, § 4, ha revisorerna yrkat på en omprövning av de grunder efter vilka viss speciell utbildningsverksamhet inom försvaret f. n. bedrives (Del I, s. 25—34).

Revisorerna ha inledningsvis omnämnt att utbildning för viss specialtjänst inom försvaret meddelas i form av undervisning vid särskilt organiserade kurser, vilket är fallet exempelvis vid utbildning av förrådsförvaltare, expeditionsförvaltare, personalregistratorer och kassachefer. Vid armén utbildas på motsvarande sätt dessutom tygofficerare och intendenten samt vid marinen förvaltare i specialtjänst, såsom mintjänst, maskin- och skrovtjänst, torpedtjänst och uppbördsmanntjänst. Revisorerna, som från cheferna för armén, marinen och flygvapnet införskaffat förteckningar över de officerare och underofficerare inom respektive försvarsgrenar, vilka sedan ingången av år 1945 med godkända betyg genomgått utbildning för specialtjänst, ha lämnat en redogörelse för de sålunda inhämtade uppgifterna varvid bl. a. angivits deltagarantalet vid de skilda kurserna och vissa beräknade utbildningskostnader samt i vad mån de godkända eleverna tagits i anspråk för de uppgifter, vartill de erhållit utbildning (s. 26—32). Slutligen ha revisorerna gjort följande uttalande.

Vid sidan av den rent militära utbildningen anordnas fortlöpande inom försvaret en rad specialkurser av olika slag. Dessa har till ändamål att bibringa den personal som avses skola bekläda mer administrativt och tekniskt betonade befattningar härför erforderliga kunskaper. Ifrågavarande utbildning kan också sägas vara en viktig förutsättning för att inom den militära förvaltningen träffade dispositioner grundas på sakligt korrekta överväganden.

De från försvarsgrenscheferna i ämnet inhämtade uppgifterna har emellertid bibragt revisorerna den uppfattningen, att kursverksamheten icke alltid planlägges och bedrives på mest rationella sätt. Detta gäller särskilt beträffande armén. Vad som i främsta rummet synes mindre tillfredsställande är att denna verksamhet fått en omfattning, som i många fall vida överstiger faktiskt föreliggande behov. Till följd härav har endast ett begränsat antal av de elever som med godkända betyg genomgått vederbörande kurser kunnat placeras i sådana befattningar som specialutbildningen tar sikte på. Ett flertal exempel härpå har lämnats i det föregående. På revisorernas förfrågan angående den tidpunkt, då utnämning av specialutbildad personal i avsedda befattningar beräknas kunna ske, har som regel inga uppgifter erhållits för äldre kurser än de år 1948 avslutade. Härav synes kunna dragas den slutsatsen, att de beställningshavare som utbildats tidigare men ännu ej fått avsedd placering icke vidare kan

ifrågakomma. Med hänsyn till de dryga kostnader utbildningen förorsakar kronan måste detta förhållande betecknas som slöseri med statsmedel. Särskilt anmärkningsvärt finner revisorerna vara, att i vissa fall ett jämförelsevis stort antal elever efter genomgångna kurser förklarar sig icke vara villiga att ifrågakomma till befattningar, för vilka utbildningen utgör kvalifikationsgrund.

Denna företeelse är framför allt märkbar i fråga om intendenturutbildade officerare vid armén, vilken kategori också uppvisar det största antalet ur aktiv tjänst avgångna. Erinras må att intendenturutbildningen bibringar sådana kunskaper i ämnena handelsrätt och handelsteknik som är till direkt nytta i det civila affärlivet. Icke minst mot bakgrunden av vad ovan anförts kan det därför icke anses uteslutet, att i en del fall denna utbildningsmöjlighet utnyttjas som ett medel att på kronans bekostnad underlätta övergången till ekonomiskt mera givande civila sysselsättningar.

Med hänsyn till nu berörda förhållanden finner revisorerna det påkallat, att en omprövning sker av de grunder efter vilka den här ifrågavarande utbildningsverksamheten f. n. bedrives. En bättre anpassning efter föreliggande behov synes i första hand böra eftersträvas, så att för framtiden de elever som med godkända betyg genomgått vederbörliga kurser verkligen placeras i avsedda befattningar. Självfallet måste därvid beaktas, att av olika skäl en viss personalreserv kan vara erforderlig. Icke minst betydelsefullt är vidare, att kurserna planlägges på sådant sätt att omplacering till den nya tjänsten kan ske i så nära anslutning till utbildningens avslutande som möjligt. Uppenbart är nämligen att utbildningens värde i hög grad förringas, om, såsom nu ofta är fallet, ett flertal år förflyter mellan ifrågavarande båda tidpunkter. Med hänsyn till de betydande kostnader kronan härvidlag har att vidkännas torde även vara rimligt, att vederbörande elever får förbinda sig att åtminstone viss tid tjänstgöra i sådan befattning som utbildningen avser. Ett särskilt problem utgör tygoffice-rarna, vilka icke tillhör fälttygkåren och därför icke med säkerhet kommer att utnyttjas i tygförvaltningstjänst annat än under en begränsad tidsperiod. En organisatorisk förändring på denna punkt i enlighet med vad chefen för armén föreslagit synes därför angelägen. Dubbelutbildning av förvaltarpersonal torde vidare böra undvikas.

Enligt revisorernas mening kan vidare ifrågasättas, huruvida icke i vissa fall själva utbildningstiden borde kunna avkortas. Härvidlag må bl. a. erinras om att utbildningen till intendenturförrådsförvaltare vid armén f. n. omfattar 22½ månader, medan motsvarande kurser vid marinen och flygvapnet har en längd av allenast 4½ respektive 6½ månader. Denna skillnad i utbildningstid synes så betydande att för arméns vidkommande en jämkning borde vara möjlig, eftersom intendenturförrådstjänsten vid de tre försvarsgrenarna måste betecknas som ungefär likvärdig. I kostnadsbesparande syfte bör utbildningen vidare i möjligaste mån ske centralt för varje försvarsgren eller gemensamt för samtliga försvarsgrenar. Att kurser anordnas för ett litet fåtal eller kanske rent av en enda deltagare bör självfallet icke vidare få förekomma. Över huvud taget torde som ett mål böra uppställas, att utbildningen koncentreras på det för den militära förvaltningstjänsten väsentliga.

Revisorerna vill slutligen understryka angelägenheten av att de militära utnämningarna sker under vederbörligt hänsynstagande till förefintliga

specialkvalifikationer för viss tjänst och icke endast till tjänsteålder. Den princip som, av tidigare lämnade uppgifter att döma, härvidlag synes tillämpas inom kustartilleriet framstår sålunda såsom mindre tillfredsställande. Förutom att därigenom i vissa fall placering ägt rum i befattningar för vilka vederbörande saknar erforderlig utbildning, har ifrågasvarande kommenderingar även åsamkat kronan eljest onödiga kostnader för flyttningar, omplaceringstraktamenten, förrådsinventeringar m. m. Med hänsyn till rådande läge på bostadsmarknaden torde därjämte i vissa fall berörda personal ha vållats betydande olägenheter.

Enligt revisorernas mening bör det ankomma på försvarsgrenscheferna att i samråd med underställda fackmyndigheter vidtaga de åtgärder och framlägga de förslag, till vilka ovan påtalade förhållanden kan ge anledning.

Utlåtanden ha avgivits av cheferna för armén, marinen och flygvapnet samt försvarets civilförvaltning (Del II, s. 23—47).

Chefen för armén framhåller bl. a. att all kommendering till skolor och kurser sker efter noggrann behovsprövning samt att utbildning av en och samma person för skilda specialtjänster i princip icke anses böra ifrågakomma. Vidare framhåller arméchefen att det vore önskvärt att Kungl. Maj:t utfärdade bestämmelser att den som genomgått kurs vid tyg- eller intendenturförvaltningsskolorna inom viss tid efter kursens avslutande skall vara skyldig mottaga transport eller förflyttning till befattning, för vilken utbildningen avsetts, samt säger sig vidare ha för avsikt att till Kungl. Maj:t ingiva en framställning i denna fråga. Vid arméchefens yttrande äro fogade utlåtanden från *generalfälttygmästaren* och *generalintendenten*, vilka båda ställa sig avvisande gent emot revisorernas uttalanden.

Chefen för marinen, som inhämtat utlåtande från *inspektören för kustartilleriet*, ansluter sig delvis till revisorernas uppfattning, medan *chefen för flygvapnet* anser de av revisorerna anförda synpunkterna i viss utsträckning redan beaktade.

Försvarets civilförvaltning slutligen ansluter sig helt till den uppfattning revisorerna givit uttryck åt.

Utskottet. Av arméchefens remissutlåtande framgår, att arméchefen har för avsikt att till Kungl. Maj:t ingiva förslag till sådan ändring av reglementena för tyg- och intendenturförvaltningsskolorna, att den som genomgått någon i revisorernas berättelse omnämnd kurs vid dessa skolor blir skyldig att inom viss tid efter kursens avslutande mottaga transport eller förflyttning till befattning för vilken utbildningen avsetts. Någon anledning för riksdagen att nu ta ställning till detta spørsmål föreligger därför icke.

Oavsett utgången av arméchefens nyssnämnda framställning finner emellertid utskottet påkallat, att en översyn sker av de grunder enligt vilka

den här ifrågavarande utbildningsverksamheten f. n. bedrivs. Såsom revisorerna framhållit torde därvid i första hand böra eftersträvas att för framtiden få till stånd en bättre anpassning av verksamheten efter faktiskt föreliggande behov. Det synes sålunda utskottet uppenbart, att de elever som med godkännande vitsord genomgått viss kurs i görligaste mån böra tagas i anspråk för de arbetsuppgifter specialutbildningen avser. Denna allmänna regel bör f. ö. tillämpas vid alla slag av personalomflyttningar. I kostnadsbesparande syfte torde vidare böra övervägas, huruvida icke i större utsträckning än nu är fallet vederbörande kurser kunde anordnas gemensamt för samtliga försvarsgrenar. Vad försvarets civilförvaltning härutinnan anfört anser utskottet vara förtjänt av särskild uppmärksamhet.

Under åberopande härav hemställer utskottet,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om åtgärder i det av utskottet angivna syftet.

5:o) **Marinverkstäderna.** Under försvarsdepartementet, § 5, ha revisorerna förordat en omprövning av marinverkstädernas ställning i organisatoriskt hänseende (Del I, s. 34—48).

Utskottet. Beträffande detta ärende har utskottet yttrat sig under punkten 13:o) i sitt utlåtande nr 34, varom utskottet velat här erinra.

6:o) **Beläggningen på förbandssjukhusen.** Under försvarsdepartementet, § 6, ha revisorerna anfört vissa synpunkter rörande beläggningen å förbandssjukhusen och i samband därmed förordat ett vidgat samarbete mellan de militära och civila förvaltningsmyndigheterna i syfte att bättre tillvarataga de vårdmöjligheter som förbandssjukhusen representera (Del I, s. 48—58).

Revisorerna, som erinrat om att de tidigare vid skilda tillfällen behandlat frågan om ett närmare samarbete mellan civila och militära sjukhus, ha funnit det vara av intresse att närmare undersöka, i vilken omfattning förbandssjukhusen mera regelmässigt tagas i anspråk för vård av vederbörande militära personal, samt redogjort för vissa av dem inhämtade upplysningar härom (s. 48—52). Vidare ha lämnats vissa uppgifter rörande anläggningskostnader samt inrednings- och utrustningskostnader för sjukhusen, varjämte angivits personalens sammansättning och slutligen även löpande driftskostnader för desamma under budgetåret 1951/52 (s. 52—54). Härefter ha revisorerna gjort följande uttalande.

Praktiskt taget samtliga förband inom den svenska krigsmakten är utrustade med egna sjukhus. Mellan dessa sjukhus föreligger kvalitativt sett

rätt betydande olikheter, vilket framför allt sammanhänger med att de färdigställt vid skilda tidpunkter. Det torde dock förhålla sig så, att i varje fall de sjukhus som uppförts under senare år erbjuder vårdmöjligheter som måste betecknas såsom i hög grad tillfredsställande. Anläggningskostnaderna har också i dessa fall varit relativt höga. Såsom exempel kan nämnas Svea livgardes sjukhus i Ulriksdal, Svea artilleriregementes sjukhus i Rissne och Stockholms luftvärnsregementes sjukhus i Norrtälje, vilkas på försvarets fastighetsfond bokförda värden uppgår till i avrundade tal respektive 543 000, 407 000 och 386 000 kronor. Härtill kommer en förhållandevis dyrbar medicinsk inredning och utrustning.

De kostnader som kronan har att vidkännas för förbandssjukhusens löpande drift uppgår ävenledes till betydande belopp med utgifterna för den vid sjukhusen tjänstgörande personalens löner såsom dominerande post. Vissa uppgifter i nu berörda hänseenden har återgivits i det föregående, ägnade att lämna en åtminstone ungefärlig bild av kostnadernas omfattning. Dock bör uppmärksammas, att de anförda sifferuppgifterna i vissa fall inkluderar jämväl utgifter för vederbörande förbands tandvård, ett spörsmål som revisorerna i förevarande sammanhang icke ansett sig ha anledning att närmare ingå på. Å andra sidan har, av skäl som tidigare berörts, vissa speciella kostnadsslag måst utelämnas i den ifrågasvarande tablån. De faktiska kostnaderna för den löpande sjukhusdriften får därför anses vara större än de återgivna siffrorna utvisar.

Att kronan bör bereda de medborgare som fullgör sin i lag bestämda värnplikt en fullgod sjukvård torde vara en självklar sak, varom endast en mening kan råda. Å andra sidan är det lika uppenbart, att de anordningar som vidtages för att tillgodose här föreliggande behov bör utnyttjas på sådant sätt, att kostnaderna ter sig rimliga och ekonomiskt motiverade. Därvidlag inställer sig framför allt frågan om beläggningen på förbandssjukhusen. Man får visserligen icke bortse från att dessa sjukhus även meddelar s. k. öppen vård i betydande omfattning, varjämte vederbörande personal har att fullgöra andra uppgifter av maktpåliggande och tidskrävande natur. Då emellertid sjukhusen försetts med visst antal vårdplatser och såväl utrustning som personalorganisation avpassats härefter, måste givetvis utnyttjandegraden bli en fråga av stor ekonomisk räckvidd. Liksom vid all annan sjukhusdrift gäller även här, att med givna fasta kostnader vårdtagkostnaden står i omvänd proportion till antalet vård dagar.

Av de i det föregående lämnade uppgifterna framgår, att vårdtagkostnaden vid förbandssjukhusen måste anses vara relativt hög, eftersom förefintliga vårdplatser endast i ringa omfattning utnyttjas. Den verkställda undersökningen ger sålunda vid handen att den s. k. medianen, d. v. s. det medelvärde som av totalfrekvensen har 50 procent under och 50 procent över sig, för vart och ett av de tre sistförflutna budgetåren motsvarar en beläggning av mellan 20,1 och 25,0 procent. Det alldeles övervägande antalet förband uppvisar en beläggning som varierar mellan 10,1 och 40,0 procent. I vissa extrema fall understiger beläggningen till och med 5 procent. I detta sammanhang må nämnas, att den genomsnittliga beläggningen på rikets samtliga lasarett år 1950 utgjorde 87 procent.

Revisorerna är väl medvetna om att någon rättvisande jämförelse i nu berörda avseende näppeligen kan göras mellan förbandssjukhus och civila lasarett. Icke minst bör hållas i minnet, att den vid ett förband innelig-

gande värnpliktsstyrkan vissa månader nedgår till ett minimum, vilket självfallet bidrar till låga årsvärden. I någon mån torde dessutom förbands-sjukhusen liksom lasarettens epidemiavdelningar ha beredskapskaraktär. Men även med fullt hänsynstagande till nu antydda omständigheter kan revisorerna icke finna annat än att de vårdmöjligheter som förbandssjukhusen representerar tas alltför litet i anspråk. Revisorerna anser det därför nödvändigt, att frågan i fortsättningen ägnas skärpt uppmärksamhet.

Olika utvägar synes därvid kunna övervägas. Sålunda torde böra undersökas, huruvida icke å orter, där flera förband är förlagda, den slutna sjukvården skulle kunna koncentreras till ett enda förbandssjukhus, varigenom vissa lokalutrymmen bleve friställda för andra ändamål. Möjligheten att låta vederbörande garnisonssjukhus helt övertaga den på respektive platser erforderliga sjukhusvården bör vidare prövas. Härvidlag torde få erinras om att Norra Smålands regemente saknar eget sjukhus och replierar på garnisonssjukhuset i Eksjö. Ett tredje alternativ skulle vara att upplåta förbandssjukhusen för vård av civila patienter. Såsom tidigare omnämnts har redan sedan åtskilliga år tillbaka ett visst samarbete i sjukhusfrågor etablerats mellan de militära myndigheterna och en del landsting. Detta samarbete omfattar dock nästan uteslutande garnisonssjukhusen. Avtal rörande disposition av förbandssjukhus för civilsjukvården har däremot träffats endast i tre fall. Två av dessa samarbetsavtal, avseende vissa gotlandsförband, har f. ö. numera upphört att gälla, enligt uppgift beroende på skiljaktiga meningar om den ekonomiska motprestation vederbörande landsting haft att fullgöra. Revisorerna, som tidigare ägnat speciell uppmärksamhet åt frågan om planläggningen av sjukvården på Gotland, finner detta förhållande mycket beklagligt. Med hänsyn till att förenämnda avtal uppsagts av ekonomiska skäl anser sig revisorerna böra uttala den förhoppningen, att förnyade överläggningar i ärendet snarast upptages.

Revisorerna förbiser ingalunda, att i åtskilliga fall de rent lokala förhållandena kan lägga hinder i vägen för en lösning efter nu antydda riktlinjer. Även å orter, där en omläggning i en eller annan form av den nuvarande sjukhusdriften är praktiskt genomförbar, torde vissa problem inställa sig, icke minst då det gäller ett samarbete med vederbörande landsting. Fördelarna av ett sådant samarbete är å andra sidan så uppenbara, att enligt revisorernas mening här föreliggande möjligheter måste omsorgsfullt tillvaratagas. För kronans del skulle i första hand en direkt ekonomisk vinst uppstå; genom att tillgängliga sjukhusutrymmen och därmed även personalen bättre utnyttjades, skulle nämligen den genomsnittliga vårddagkostnaden för ineliggande militära patienter icke oväsentligt kunna nedbringas. Saken kan emellertid och bör även ses ur en vidare synpunkt, varvid frågan om tillgodoseendet av samhällets totala behov av sjukhusplatser träder i förgrunden. Som bekant föreligger f. n. en svår platsbrist på de flesta civila lasarett, av vilka många är överbelagda och nödgas avvisa vårdbehövande medborgare. Ett utnyttjande av jämväl förbandssjukhusen för den civila sjukhusvården skulle åtminstone i någon mån avhjälpa denna platsbrist. Det torde därför få förutsättas, att även vederbörande landsting skulle äga ett betydande intresse av att ett vidgat samarbete med de militära sjukvårdsorganen komme till stånd.

Enligt revisorernas mening bör det ankomma på försvarets sjukvårds-

styrelse att verkställa de utredningar och taga de initiativ som på förevarande område synes erforderliga.

Utlåtanden ha avgivits av *försvarets sjukvårdsstyrelse, medicinalstyrelsen och svenska landstingsförbundet* (Del II, s. 48—53), vilka samtliga remissinstanser under vissa förutsättningar anse sig kunna biträda revisorernas förslag.

Utskottet. Den av revisorerna verkställda utredningen ger vid handen, att de vid förbandssjukhusen förefintliga vårdplatserna utnyttjas i en förhållandevis ringa omfattning. Visserligen kan, såsom revisorerna själva framhålla, beläggningen på dessa sjukhus av vissa skäl icke bli lika intensiv som på de civila lasaretten, men det vill dock synas, som om möjligheter förelåge att bättre utnyttja åtminstone en del förbandssjukhus genom att upplåta desamma för vård av jämväl civila patienter. I likhet med revisorerna anser därför utskottet att dessa möjligheter böra tillvaratagas, även om utskottet ingalunda förbiser de praktiska svårigheter som äro förbundna med en dylik anordning. En lösning av frågan torde emellertid i hög grad kunna underlättas, därest reglerande bestämmelser centralt fastställas till ledning för det mellan vederbörande parter erforderliga samarbetet. Enligt utskottets mening bör det ankomma på försvarets sjukvårdsstyrelse att i samråd med medicinalstyrelsen och svenska landstingsförbundet utarbeta sådana bestämmelser, vilka sedan få läggas till grund för konkreta överenskommelser i varje särskilt fall mellan de militära lokalmyndigheterna och huvudmännen för den civila sjukhusvården.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om åtgärder i det av utskottet angivna syftet.

7:o) **Utnyttjandet av förutvarande Skånska kavalleriregementets kasernetablissemment.** Under försvarsdepartementet, § 8, ha revisorerna förordat att frågan om utnyttjandet av förutvarande Skånska kavalleriregementets kasernetablissemment upptages till förnyat övervägande (Del I, s. 62—66).

Efter att ha erinrat om det av 1951 års riksdag på förslag av 1949 års försvarsutredning fattade beslutet att fr. o. m. budgetåret 1952/53 indraga Skånska kavalleriregementet ha revisorerna redogjort för vissa av militärbefälhavaren för I. militärområdet i skrivelse den 10 augusti 1951 framlagda förslag angående utnyttjandet av K 2:s etablissemment efter regementets indragning (s. 62 och 63). Vidare ha revisorerna omnämnt de provisoriska åtgärder som vidtagits i avvaktan på resultatet av de förhandlingar

som f. n. pågå mellan fortifikationsförvaltningen och Hälsingborgs stad angående avyttring av de av K 2 tidigare disponerade byggnader och markområden, som icke längre anses erforderliga för militärt bruk, varjämte vissa upplysningar lämnats om beräknade framtida utbyggnadskostnader för Lv 4:s lokaler i Malmö (s. 64 och 65). Härefter ha revisorerna gjort följande uttalande.

Det beslut om indragning av Skånska kavalleriregementet som fattades vid 1951 års riksdag grundade sig i första hand på vissa överväganden rörande utformningen av arméns fredsorganisation. I anslutning till ett av arméchefen gjort uttalande framhölls dessutom såsom ytterligare motiv för åtgärden bl. a., att regementets kasernetablissemment befunno sig i ett förhållandevis dåligt skick, varför ett fortsatt utnyttjande därav skulle kräva omfattande reparationsarbeten. Varken vederbörande militärbefälhavare eller förbandschef hade emellertid beretts tillfälle att uttala sig i ämnet.

Revisorerna, som självfallet saknar anledning att uppehålla sig vid frågans militära sida, har vid besök i Hälsingborg närmare studerat nämnda kasernetablissemment. Såvitt revisorerna därvid kunnat finna, föreligger icke fog för de anmärkningar som framställts mot etablissemmentets aktuella tillstånd. Samtliga byggnader, med undantag endast för några skjul och bodar av provisorisk beskaffenhet, måste tvärtom anses vara i gott skick. Den höga standard som utmärker kasernetablissemmentet torde bero på att flertalet byggnader uppförts i byggnadsmaterial av mycket god kvalitet. Detta har också möjliggjort att underhållskostnaderna under de ca 40 år, varunder etablissemmentet varit i bruk, kunnat hållas inom relativt snäva gränser. Revisorerna förbiser å andra sidan ej att byggnadernas ålder kan påkalla vissa moderniseringsarbeten, bl. a. installation av en tidsenlig värmeanläggning. Revisorerna kan emellertid icke finna, att denna omständighet skulle förändra själva totalbilden eller utgöra tillräckligt skäl för ett utdömande av kasernetablissemmentet som sådant.

De faktiska omständigheter som sålunda föreligger påkallar enligt revisorernas mening en omprövning av hela spørsmålet om kasernetablissemmentets framtida utnyttjande. Vid 1951 års riksdag togs från statsmakternas sida icke någon direkt ställning till denna fråga. Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, har militärbefälhavaren för I. militärområdet sedermera framlagt vissa förslag härutinnan, vilka dock efter arméchefens bestämmande icke närmare prövats. F. n. pågå mellan fortifikationsförvaltningen och Hälsingborgs stad förhandlingar angående försäljning till staden av delar av etablissemmentet och därtill hörande övningsfält. Beträffande lämpligheten av de av militärbefälhavaren föreslagna åtgärderna vill revisorerna för sin del icke göra något bestämt uttalande. Med hänsyn till ännu icke tillgodosedda militära lokalbehov synes det emellertid ur statsekonomisk synpunkt vara mindre rationellt att, såsom nu förutsättes, till Hälsingborgs stad avyttra delar av ifrågavarande område, helst som delade meningar råder angående grunderna för kronans äganderätt till detsamma. En mera tillfredsställande lösning skulle onekligen ernås, därest etablissemmentet jämväl för framtiden kunde helt disponeras för militärt eller annat statligt ändamål.

Revisorerna vill sålunda förorda, att frågan om utnyttjandet av förut-

varande Skånska kavalleriregementets kasernetablissemment tages upp till förnyat övervägande.

Utlåtanden ha avgivits av *överbefälhavaren*, som infortrat yttranden från *cheferna för armén* och *marinen*, samt *fortifikationsförvaltningen*, av vilka remissyttranden framgår att undersökningar för närvarande pågå angående möjligheterna för ett militärt utnyttjande av etablissemmentet i fråga (Del II, s. 54—61).

Utskottet. Såsom i remissutlåtandena framhållits, pågår f. n. utredning om lämpligheten och möjligheten att förlägga vissa flygvapnet tillhöriga skolor till förutvarande Skånska kavalleriregementets kasernetablissemment i Hälsingborg. Med hänsyn härtill anser utskottet — som delar revisorernas uppfattning att det ur statsekonomisk synpunkt vore mest tillfredsställande, om nämnda etablissemment jämväl för framtiden kunde helt tas i anspråk för militärt eller annat statligt ändamål — förevarande ärende icke i och för sig behöva föranleda någon särskild framställning från riksdagens sida. Enligt vad utskottet under hand erfarit synes emellertid ett problem av likartad beskaffenhet föreligga även i Nora stad; det därstädes belägna kasernetablissemment som på sin tid disponerades av ett Göta trängregemente tillhörande kompani lär sålunda numera efter kompaniets indragning stå outnyttjat under delar av året. Då enahanda spörsmål, vilka för kronan äro av stor ekonomisk betydelse, kunna komma att aktualiseras även framdeles, önskar utskottet helt allmänt understryka angelägenheten av att i förekommande fall vederbörlig uppmärksamhet ägnas frågan om användningen av sådana kasernbyggnader som genom militärorganisatoriska förändringar av olika slag bliva överflödiga för sitt ursprungliga ändamål.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet ovan anfört.

8:o) **Värnpliktslånen.** Under försvarsdepartementet, § 9, ha revisorerna förordat att särskilda åtgärder vidtagas i syfte att sanera den genom värnpliktslånen bedrivna låneverksamheten (Del I, s. 66—76).

Revisorerna ha till en början i korthet redogjort för tillkomsten och innebörden av gällande bestämmelser rörande värnpliktslånen och därefter lämnat vissa av dem inhämtade uppgifter rörande dels det totala antalet under varje förekommande år utbetalade värnpliktslån och det sammanlagda beloppet härav, dels det totala antalet avskrivna värnpliktslån och det sammanlagda beloppet härav, dels det totala antalet uppsagda värnpliktslån, dels ock det totala antalet icke återbetalade värnpliktslån och det sammanlagda beloppet härav (s. 66—71). Vidare ha uppgifter lämnats

om fördelningen av ännu icke återbetalade lån på de olika kategorier, som enligt vederbörande författningsbestämmelser äro låneberättigade, varjämte frågan om lånens förvaltning berörts (s. 71 och 72). Revisorerna ha också erinrat om det av 1950 års besparingsutredning framlagda förslaget om avveckling av låneverksamheten från värnpliktslånefonden och vad i anledning därav anförts av chefen för försvarsdepartementet samt statsutskottet (s. 72—74). Härefter ha revisorerna gjort följande uttalande.

Den speciella låneform till förmån för beredskapsinkallade värnpliktiga, varom beslut fattades vid 1940 års urtima riksdag, har flitigt utnyttjats. Av den lämnade redogörelsen framgår sålunda, att från fonden för låneunderstöd utlämnats icke mindre än 9 667 värnpliktslån till ett sammanlagt belopp av ca 9,8 miljoner kronor. Statsverkets direkta förluster på låneverksamheten har hittills varit förhållandevis små; det avskrivna beloppet, fördelade sig på 224 lån, uppgår till allenast ca 117 000 kronor. Helt allmänt torde nog också kunna sägas, att nu ifrågavarande lån varit av stor betydelse såsom ett led i de åtgärder samhället vidtagit för att stödja de medborgare, vilka på grund av beredskapstjänstgöringen utsatts för ekonomiska påfrestningar av olika slag.

Närmare 20 procent av de utlämnade värnpliktslånen kvarstår dock alltjämt oredovisade. Det till följd härav i överståthållarämbetets och länsstyrelsernas räkenskaper per den 30 juni 1952 balanserade beloppet uppgår till ca 2,3 miljoner kronor, varav ca 1,4 miljon kronor bort vara återbetalade. På drygt en femtedel av de lån som helt eller delvis förfallit till betalning har amortering över huvud taget icke skett. En mycket stor del av dessa lån är utlämnade under åren 1940 och 1941. Denna eftersläpning i redovisningen torde i vissa fall bero på att de låneförvaltande myndigheterna icke nog energiskt bevakat kronans rätt. Såvitt revisorerna av inhämtade upplysningar kan bedöma, har dock nämnda myndigheter i allmänhet sökt tillvarata alla de möjligheter som står till buds att komma till rätta med försumliga gäldenärer. Att dessa försök likväl icke lett till åsyftat resultat har som regel sin grund däri, att vederbörande låntagares ekonomi icke ansetts medgiva återbetalning i vidare mån än som faktiskt skett.

Nu berörda förhållanden påkallar emellertid enligt revisorernas uppfattning särskilda åtgärder, syftande till en sanering av låneverksamheten. Med hänsyn till det med lånens förvaltning förenade arbetet och kostnaderna härför synes det nämligen föga rationellt att lån, vilka med all sannolikhet aldrig kommer att kunna återbetalas, skall år efter år balanseras i statsräkenskaperna. En undersökning torde därför böra vidtagas i avsikt att få klarlagt, i vilken utsträckning faktiska möjligheter till återbetalning av nu avsedda lån föreligger. Där sådana möjligheter saknas, bör vederbörande belopp efterskänkas och lånen avskrivas. Härvid må erinras om att så i betydande omfattning skett i fråga om de numera avvecklade mödrahjälpslånen, vid vilkas utlämnande det sociala momentet likaledes spelade en stor roll. I den mån förutsättningar för återbetalning befinnes vara för handen, bör å andra sidan kronans rätt i lämpliga former göras gällande. Revisorerna utgår därvid från att värnpliktslån i fortsättningen icke kommer att utlämnas från fonden för låneunderstöd, så att den här ifrågavarande verksamheten skall inom rimlig tid kunna avvecklas.

I detta sammanhang vill revisorerna även aktualisera ett spörsmål be-

träffande värnpliktslånen själva förvaltning. Som tidigare omnämmts har såväl 1941 som 1944 års revisorer förordnat en överflyttning till riksbanken av de på länsstyrelserna härutinnan ankommande arbetsuppgifterna. Vid frågans behandling år 1945 intog emellertid statsmakterna den ståndpunkten, att på förevarande område alljämt gällande ordning borde tills vidare bibehållas i avvaktan på återgång till fredsförhållanden. Enligt revisorernas mening måste de vid 1945 års riksdag angivna förutsättningarna för ett beslut om överflyttning av värnpliktslånen förvaltning till riksbanken nu anses vara för handen. För en dylik åtgärd talar jämväl starka sakliga skäl. Det är sålunda här fråga om en verksamhet av utpräglad bankmässig karaktär, som icke äger något naturligt samband med länsstyrelsernas vanliga förvaltningsuppgifter. Härtill kommer att länsstyrelsernas arbetsbörda starkt ökat under senare år, medan riksbankens avdelningskontor med fördel torde kunna påtaga sig det med denna lånerörelse förbundna bestyret. En motsvarande uppgift har f. ö. redan anförtrotts riksbanken med avseende på avvecklingen av vissa egnahems- och jordbrukslån. Härvidlag må jämväl erinras om riksbankens handhavande av bosättningslåneverksamheten.

Därest de äldre värnpliktslånen överföres till riksbanken, torde så böra ske även beträffande de medelst värnpliktslånefonden finansierade lånen, då ovan anförda skäl givetvis gör sig gällande med samma styrka i detta fall. Av särskild betydelse härvidlag är dessutom, att genom en dylik överflyttning själva förvaltningsförfarandet icke oväsentligt skulle kunna förenklas. F. n. är, såsom av det föregående framgår, ett flertal myndigheter inkopplade på dessa låneärenden. Försvarets socialbyrå har sålunda att bevilja lånen och föreskriva erforderliga amorteringsvillkor. På länsstyrelserna ankommer sedan att utbetala lånebeloppen, uppbära amorteringar, övervaka att låntagare fullgör sina skyldigheter samt att i övrigt förvalta lånen. Härutinnan är länsstyrelserna underställda statskontorets överinseende. Förhållandet har ytterligare komplicerats genom att understundom den totala lånesumman icke utbetalas till vederbörande låntagare utan till socialbyrån, som i sin tur portionerar ut beloppet vid olika tidpunkter. Hela denna omgång skulle självfallet upphöra, om värnpliktslånefonden ställdes under riksbankens förvaltning.

Beträffande den verksamhet i övrigt som bedrivs genom anlitan av medel från värnpliktslånefonden anser sig revisorerna icke böra göra något särskilt uttalande med hänsyn till att frågan härom så nyligen varit föremål för riksdagens prövning. Då emellertid, såsom tidigare lämnade uppgifter ger vid handen, det alldeles övervägande antalet lån från denna fond har karaktär av rena studielån, kan enligt revisorernas uppfattning ifrågasättas, huruvida icke i lämpligt sammanhang spörsmålet om en närmare samordning av studielåneverksamhetens olika former bör upptagas till övervägande.

Utlåtanden ha avgivits av *försvarets socialbyrå, statskontoret, fullmäktige i riksbanken, överståthållarämbetet samt länsstyrelserna i Stockholms, Göteborgs och Bohus och Västernorrlands län* (Del II, s. 61—71). Samtliga remissmyndigheter med undantag av försvarets socialbyrå ha helt eller delvis anslutit sig till de av revisorerna anförda synpunkterna.

Utskottet. Av vad revisorerna och vederbörande remissmyndigheter anförut har utskottet bibragts den uppfattningen, att påtagliga fördelar skulle stå att vinna genom en överflyttning av värnpliktslånens förvaltning till riksbanken. Utskottet förutsätter därvid i likhet med revisorerna, att värnpliktslån i fortsättningen icke komma att utlämnas från fonden för låneunderstöd och att i övrigt åtgärder vidtagas för en sanering av denna gren av nu ifrågakvarande låneverksamhet.

Under åberopande härav hemställer utskottet,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om åtgärder i det av utskottet angivna syftet.

9:o) **Ersättningar av underhållsskyldiga för utgivna bidragsförskott.** Under socialdepartementet, § 11, ha revisorerna framhållit angelägenheten av att åtgärder vidtagas i syfte att effektivisera den genom barnavårdsnämnderna bedrivna verksamheten med indrivning av underhållsskyldigas ersättningar för utgivna bidragsförskott (Del I, s. 82—96).

Utskottet. Beträffande förevarande spörsmål har sammansatta stats- och andra lagutskottet yttrat sig i sitt utlåtande nr 2, varom utskottet velat härerinna.

10:o) **Decentraliserad handläggning av frågor om dispens enligt 24 § arbetarskyddslagen.** Under socialdepartementet, § 12, ha revisorerna förordat en utredning om huruvida ej befogenheten att meddela dispens enligt 24 § arbetarskyddslagen skulle kunna tilläggas yrkesinspektörerna (Del I, s. 96—100).

Efter att ha redogjort för tillkomsten och innebörden av de bestämmelser i 24:e och efterföljande paragrafer i arbetarskyddslagen, vilka reglera frågan om minderårigas användning för industriellt och därmed likställt arbete ha revisorerna lämnat vissa av dem inhämtade upplysningar rörande förekomsten av ärenden hos arbetarskyddsstyrelsen om dispens från § 24 samt behandlingen av nämnda ärenden (s. 96—100). Härefter ha revisorerna gjort följande uttalande.

Såsom andra lagutskottet framhållit i sitt av revisorerna återgivna utlåtande är det under de första åren av en ny lags giltighetstid synnerligen betydelsefullt att chefsmyndigheten får tillfälle att utbilda en enhetlig praxis. Då arbetarskyddslagen varit i kraft snart 3½ år och riktlinjer för en sådan praxis alltså bör kunna uppdragas med ledning av hittills vunna erfarenheter, synes det revisorerna — också i linje med andra lagutskottets intentioner — som om tiden nu vore inne att upptaga till förnyat övervägande, om inte befogenheten att meddela dispens, för så vitt denna begränsas till dispens enligt 24 § arbetarskyddslagen, i viss utsträckning skulle kunna tilläggas yrkesinspektörerna.

För en utredning med sådant syfte talar enligt revisorernas mening redan den förhållandevis låga procenten avslag på inkomna dispensansökningar. Även arbetarskyddsstyrelsens uppgifter rörande handläggningstiden synes göra det sannolikt, att flertalet ärenden av styrelsen behandlas såsom rena rutinärenden, något som strider mot de decentraliseringstendenser, som riksdagen på senare tid i skilda sammanhang anslutit sig till. Självfallet bör ärenden, som vederbörande yrkesinspektör finner vara av principiell vikt eller eljest av någon orsak tveksamma, liksom hittills hänskjutas till arbetarskyddsstyrelsen. Uppenbart är vidare, att arbetarskyddsstyrelsen bör utfärda de anvisningar vartill vunna erfarenheter må ge anledning. Lika klart är, att yrkesinspektören vid sin utredning av dessa dispensärenden bör hålla kontakt med vederbörande skyddsombud eller skyddskommitté.

Då revisorerna anser, att det allmänt taget är av synnerlig vikt att inga förvaltningsärenden lägges på ett högre plan än ärendenas beskaffenhet kräver, bör enligt revisorernas mening en utredning av ifrågavarande spörsmål omedelbart verkställas.

Utlåtanden ha avgivits av *arbetarskyddsstyrelsen*, *landsorganisationen* och *svenska arbetsgivareföreningen* (Del II, s. 77—83), vilka samtliga remissinstanser tillstyrkt revisorernas förslag.

Utskottet. Enligt 24 § arbetarskyddslagen den 3 januari 1949 må minderårig, som ej fyllt eller under vederbörande kalenderår fyller femton år, icke användas till industriellt eller därmed likställt arbete. Under vissa förutsättningar kan arbetarskyddsstyrelsen medgiva undantag från denna bestämmelse.

Med hänsyn till bl. a. den praxis som utbildats på förevarande område ha revisorerna funnit tiden nu vara inne att till förnyat övervägande upptaga frågan, om icke befogenheten att meddela sådan dispens som nyss sagts i viss utsträckning skulle kunna tilläggas yrkesinspektörerna. Till denna uppfattning ha i princip såväl arbetarskyddsstyrelsen som landsorganisationen och arbetsgivareföreningen anslutit sig. Även utskottet anser skäl tala för en dylik decentralisering, helst som därigenom en icke oväsentlig förenkling av hithörande ärendens handläggning skulle kunna ernås. Då det i detta fall är fråga om en lagändring, synes böra ankomma på Kungl. Maj:t att taga det initiativ som erfordras.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om åtgärder i det av utskottet angivna syftet.

11:o) **Förskott till vissa plankostnader.** Under kommunikationsdepartementet, § 16, ha revisorerna upptagit frågan om statens medverkan vid finansieringen av kostnaderna för uppgörande av byggnads- och regionplaner (Del I, s. 127—133).

Utskottet. I denna fråga har utskottet yttrat sig under punkten 44:o) i sitt utlåtande nr 9, varom utskottet velat här erinra.

12:o) **Utsträckt uppgiftsskyldighet till ledning för egen taxering i vissa fall.** Under finansdepartementet, § 18, ha revisorerna uttalat att den av 1943 års riksdag begärda utredningen i syfte att ernå en effektiv kontroll beträffande de s. k. fria yrkesutövarnas inkomster snarast bör verkställas (Del I, s. 141—154).

Efter att ha erinrat om gällande taxeringsförordnings föreskrifter om skyldighet för enskild skattskyldig att lämna för egen taxering erforderliga upplysningar ha revisorerna redogjort för det huvudsakliga innehållet i tre vid 1943 års riksdag väckta motioner i hithörande fråga samt för bevillningsutskottets ställningstagande till desamma, vilket resulterade i att riksdagen i enlighet med utskottets hemställan beslöt hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning av frågan angående förbättring av taxeringskontrollen över de fria yrkenas utövare (s. 141—143). Revisorerna ha vidare redogjort för vissa uttalanden som gjorts i anledning av tvenne hos justitieombudsmannen anhängiggjorda ärenden rörande av taxeringsmyndigheterna i vissa fall infordrade upplysningar (s. 143—147). Slutligen ha revisorerna, som funnit det vara av intresse att få klarlagt, hur hithörande förhållanden äro reglerade i våra grannländer, lämnat en redogörelse för den utredning de låtit verkställa härutinnan (s. 147—152). Härefter ha revisorerna gjort följande uttalande.

Såsom den lämnade redogörelsen ger vid handen, är de svenska taxeringsmyndigheternas möjligheter att ernå en effektiv kontroll beträffande de s. k. fria yrkesutövarnas inkomster f. n. i hög grad beskurna. Detta sammanhänger främst med att de kategorier av skattskyldiga, varom här är fråga, som regel inte är underkastade någon bokföringsskyldighet. Bortsett från advokater och med dem jämförliga företagare är sålunda de betydande grupper av yrkesutövare, som representeras av läkare, tandläkare, veterinärer och homeopater m. fl., till skillnad från näringsidkare i allmänhet skyddade mot all insyn beträffande sina inkomstförhållanden. Med tanke på storleken av de samlade intäkter, som härflyter ur de fria yrkena, ter sig detta mycket otillfredsställande. Förhållandet accentueras ytterligare därav, att det successivt ökade skattetrycket på goda grunder kan förmodas ha bidragit att undergräva och uppluckra den allmänna skattemoralen. Revisorerna kan därför helt instämma i de i skilda sammanhang gjorda uttalanden, som syftat till att fastslå en skyldighet för envar, som utövar rörelse, att i taxeringskontrollens intresse föra fortlöpande anteckningar rörande utfallet av den verksamhet, varom fråga är, så att — utan obehörigt gynnande av någon viss eller några vissa grupper av yrkesutövare — en såvitt möjligt rättvis och likformig beskattning säkerställes. En vidgad uppgiftsskyldighet till ledning för egen taxering kan också, när det gäller de fria yrkenas utövare, sägas ligga i linje med de allmänna strä-

vandena att, på olika vägar, nå det sålunda uppställda målet, en likformig beskattning. Exempel på åtgärder i denna riktning utgör såväl taxeringsorganisationens effektivisering som försöken att på upplysningens väg höja skattemoralen. Den utbyggnad av taxeringsapparaten, som på sistone genomförts, har öppnat möjligheter att i en annan och större omfattning än tillförne skapa kontroll av de skattskyldigas inkomstförhållanden. Ett annat uttryck för statsmakternas strävanden att åstadkomma en mera likformig beskattning är exempelvis den nyligen tillskapade möjligheten för jordbrukare att övergå från redovisning enligt kontantprincipen till taxering enligt bokföringsmässiga grunder under förutsättning att han underkastar sig skyldighet att föra räkenskaper för taxeringsändamål. Det må i detta sammanhang även pekas på det förhållandet, att den fortgående relativa utökningen av kategorierna tjänstemän och arbetare på bekostnad av egna företagare medfört, att kretsen vidgats av sådana skattskyldiga, vilkas inkomster kan av taxeringsmyndigheterna nöjaktigt kontrolleras. Icke minst mot bakgrunden härav framstår det som ett rättvisekrav, att möjligheter till förbättrad taxeringskontroll tillskapas även beträffande de fria yrkenas utövare. Såsom ovan nämnts, har redan 1943 års riksdag anhallit om utredning i detta syfte. Även revisorerna anser det angeläget, att en omprövning av frågan kommer till stånd.

Till närmare belysning av den ekonomiska räckvidden av förevarande spörsmål må i detta sammanhang anföras följande.

Enligt medicinalstyrelsens utredning rörande den öppna läkarvården i riket (SOU 1948: 14) hade för år 1942 drygt 3 000 — f. n. 5 130 — av en ekonomisk utredning omfattade läkare en sammanlagd bruttoinkomst av läkarverksamhet på över 62 miljoner kronor. Sveriges år 1940 praktiserande 2 230 — f. n. 3 500 — tandläkare beräknades enligt uppgift i samma betänkande ha haft en bruttoinkomst av privatpraktik på i runt tal 60 miljoner kronor. Med hänsyn till den starka numerära tillväxten av dessa kårer sedan nyss angivna tidpunkter och den därefter inträffade penningvärdeförsämringen kan, därest även veterinärerna medräknas, de totala årliga bruttointäkterna för ifrågavarande tre yrkeskategorier antagas under alla förhållanden numera icke understiga 200 miljoner kronor. För kontroll av att dessa betydande intäkter riktigt uppges till beskattning erbjuder den praxis, för vilken revisorerna ovan redogjort, i huvudsak icke någon annan möjlighet än vederbörandes frivilliga anteckningar över inkomster och utgifter. Vid underlåtenhet att föra sådana anteckningar löper vederbörande icke annan risk än att bli skönstaxerad. Enighet torde emellertid råda om att skönstaxering ur såväl det allmännas som de enskilda skattskyldigas synpunkt är en nödfallsutväg, som är förbunden med betydande risker för feltaxeringar i båda riktningar.

Ett korrekt fullgörande av icke bokföringspliktigas deklarationsskyldighet förutsätter uppenbarligen, att vederbörande för sådana anteckningar över utgifter och inkomster, att enligt deklaraionsformuläret avfordrade uppgifter kan grunda sig på ett trovärdigt primärmaterial. En deklaration, vari uppgifter om inkomster och utgifter lämnas på måfå, utan stöd av tillförlitliga anteckningar, kan nämligen icke tillmätas något vitsord såsom grundval för taxeringen. Alldeles särskilt gäller detta, när fråga är om rörelse av den omfattning, som i allmänhet är fallet med läkares, tandläkares, veterinärers och homeopaters eller andra s. k. naturläkares. Nu

angivna omständigheter har också, såsom närmare framgår av den i det föregående lämnade redogörelsen, föranlett våra grannländer att för ifrågasvarande område utfärda normerande anvisningar.

Vid den av revisorerna ovan förordade omprövningen av frågan om skyldighet för utövarna av de fria yrkena att för deklaraionskontroll föra fortlöpande anteckningar synes det revisorerna med hänsyn till det nyss anförda särskilt angeläget att yrkesgrupperna läkare, veterinärer, tandläkare, homeopater m. fl. inte bokföringsskyldiga grupper deklarerar ägnas uppmärksamhet, så att frågan utan uppskov kan bringas till en lösning. Härvid vill det förefalla revisorerna som om de former, man i grannländerna valt för åstadkommande av den önskade kontrollen, även bör underkastas prövning.

Med hänsyn till det anförda anser revisorerna att den av 1943 års riksdag begärda utredningen snarast bör verkställas.

Utlåtande har avgivits av *1950 års skattelagssakkunniga* (Del II, s. 107 och 108), som förklarar sig ämna under innevarande år framlägga resultatet av sin utredning i vad avser de frågor som av revisorerna berörts.

Utskottet. Den i förevarande sammanhang berörda frågan om förbättring av taxeringskontrollen över de fria yrkenas utövare har, såsom revisorerna erinrat, år 1943 gjorts till föremål för särskild framställning från riksdagens sida. Då vederbörande riksdagsskrivelse numera överlämnats till 1950 års skattelagssakkunniga för att tagas i övervägande vid fullgörandet av det åt de sakkunniga anförtrodda utredningsuppdraget, har utskottet ansett sig kunna inskränka sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen omförmåla.

13:o) Tull- och skattefrihet för vissa varor i samband med proviantering av s. k. lustfartyg. Under finansdepartementet, § 19, ha revisorerna förordat att generaltullstyrelsens år 1950 framlagda förslag om avskaffande av rätten till tull- och skattefri proviantering av lustfartyg ofördröjligen upptagas till prövning (Del I, s. 154—160).

Efter att inledningsvis ha erinrat om innebörden av gällande bestämmelser angående de speciella lättnader i tull- och skattehänseenden som gälla för gods, som erfordras för proviantering av fartyg i utrikes trafik, vilka bestämmelser i princip även äro tillämpliga å s. k. lustfartyg, ha revisorerna lämnat vissa av dem från generaltullstyrelsen infordrade uppgifter angående under månaderna juni—augusti 1952 verkställda provianteringar av lustfartyg (s. 154—159). Uppgifterna avse bl. a. varuslag och kvantiteter samt antal båtar i olika storleksklasser, varjämte uppskattningsvis angivits de belopp varmed tull och skatt skulle ha utgått å de i provianteringen ingående varorna, därest desamma i stället konsumerats inom landet. Härefter ha revisorerna gjort följande uttalande.

De lättnader i tull- och skattehänseende, som sedan gammalt medgivits i avseende å lustfartygs proviantering, torde i första hand ha betingats av internationella hänsyn, av önskan att genom sådana lättnader främja turisttrafiken liksom av angelägenheten att vid försäljning av proviant till fartyg inte försätta det egna landets handel med skeppsförnödenheter i sämre läge än främmande länders. Den av revisorerna verkställda utredningen ger vid handen att knappast något av dessa motiv för ifrågavarande anordning numera är bärande.

Antalet utländska lustfartyg, som i Sverige inköpt proviant med tull- och skattelättnader, synes så lågt — det rör sig som nämnts om 17 småbåtar — att ett avskaffande av förmånen ur internationell synpunkt såsom praktiskt taget betydelselöst utan olägenhet kan ske.

Vad angår de svenska småbåtarnas rätt att tull- och skattefritt utfå proviant för uppgivna utlandsresor visar revisorernas utredning, att förmånen då det gäller andra städer än Stockholm och det därtill i förevarande avseende nära knutna Furusund utnyttjas i mycket ringa utsträckning. Ett borttagande av förmånen inom landet i övrigt skulle därför ur synpunkten att främja turisttrafiken och att inom landet skapa handelsvinster vid ett praktiskt betraktelsesätt sakna all betydelse.

Däremot har institutionen proviantering av lustfartyg i Stockholm och Furusund under sommaren 1952 varit av betydande omfattning. Uppenbarligen har den omständigheten, att olympiska spel hållits i Helsingfors, påverkat frekvensen. Sistnämnda mera temporära omständighet utgör enligt revisorernas mening intet skäl för att bibehålla tull- och skattelättnaderna.

I och för sig synes det revisorerna som om allmänt sett intet är att erinra mot att de nu tillämpade provianteringsmöjligheterna bibehållas i vad gäller egentlig fartygstrafik på mera avlägsna länder, så länge motsvarande förmåner beredes svenska fartyg. Vad angår lustfartyg visar emellertid revisorernas utredning, att trafiken med dem i det alldeles övervägande antalet fall är att anse som rena sport- eller rekreationsresor inom Östersjön eller eljest i närtrafik. Några principiella skäl kan knappast anföras för att bibehålla ifrågavarande privilegier för denna form av friluftsliv, så mycket mindre som privilegierna enligt vad revisorernas utredning visar i främsta rummet innebär nöjesgrenens förseende med alkohol och tobak.

Förutom principiella skäl synes även praktiska hänsyn tala för ett skyndsamt avskaffande av ifrågavarande förmån. Enligt en uppgift i dagspressen hade en direktör, som under hösten 1952 häktats på Öland sedan hans jakt löpt in där för att reparera ett motorfel, förklarat att han utklarat sitt fartyg till Finland endast för att han under en resa längs svenska kusten ville föra med sig exportöl. Under hand har uppgivits för revisorerna, att det visst inte är ovanligt att lustfartyg utnyttjar tull- och skattelättnaderna vid proviantering för uppgivna utlandsresor i medveten avsikt att sedan tullkontrollen upphört konsumera varorna i svenska farvatten. Generallullstyrelsen har också i underdånig skrivelse den 13 februari 1950 uttalat, att bl. a. lustfartyg inte lämpligen kan åsättas tullbevakning till öppen sjö enbart för kontroll å proviantens utförsel, varjämte styrelsen framhållit att tillsynen över att inte ombordtagna obeskattade varor till någon del olovligen återinföres i riket inte kan på fullt tillfyllestvarande sätt ordnas. Revisorerna vill understryka vad styrelsen sålunda anfört och härtill foga,

att kostnaderna för den tillsyn som förekommer synes vara av den storlek, att de bör undvikas.

Under hänvisning till det anförda anser revisorerna, att generaltullstyrelsens redan år 1950 framlagda förslag om avskaffande av rätten till tull- och skattefri proviantering av lustfartyg ofördröjligen bör upptagas till prövning.

Utlåtande har avgivits av *generaltullstyrelsen* (Del II, s. 108 och 109).

Styrelsen erinrar om sina under år 1950 framlagda förslag om vissa begränsningar av nuvarande provianteringsmöjligheter för skilda fartygskategorier och omnämner i samband därmed att nordiska parlamentariska kommittén för friare samfärdsel m. m. i sitt den 21 april 1952 avgivna betänkande nr 2, »Lättnader i tullbehandlingen i resandetrafiken mellan de nordiska länderna» (SOU 1952: 16) berört frågan om provianteringsförfarandet vid utrikes fartygstrafik av mera lokal karaktär och därvid rekommenderat överläggningar mellan respektive länders myndigheter i syfte att uppnå en lösning av denna fråga.

Slutligen anför styrelsen följande.

Proviaivering av lustfartyg med obeskattade varor förekommer huvudsakligen under sommarmånaderna och i allmänhet ej i någon större omfattning. Den mera omfattande utförseln av sådana varor med lustfartyg under sommaren 1952 — vilken sammanhänger med de Olympiska spelen i Helsingfors — torde kunna betraktas såsom en undantagsföreteelse. Jämförd med de av styrelsen i övrigt föreslagna inskränkningarna av provianteringsrätten är den i nu ifrågavarande hänseende föreslagna inskränkningen av underordnad betydelse. Även om såväl principiella skäl som praktiska hänsyn tala för ett avskaffande av förmånen att med lustfartyg utföra obeskattade varor såsom skeppsproviant, förefaller det därför som om regleringen av denna fråga lämpligen borde anstå i avbidan på en lösning i ett sammanhang av hela problemkomplexet.

Utskottet. De skäl revisorerna anført till stöd för uppfattningen, att rätten till tull- och skattefri proviantering av s. k. lustfartyg bör avskaffas, finner utskottet bärande. Utskottet vill emellertid erinra om att 1951 års riksdag i sin skrivelse nr 317 anhållit, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om en närmare utredning av frågan om provianteringsförfarandet vid utrikes fartygstrafik av mera lokal karaktär. Då det torde få förutsättas, att jämväl nu förevarande spörsmål kommer att upptagas till behandling i ett sådant större sammanhang, har utskottet velat inskränka sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen

omförmåla.

14:o) **Bidrag ur läroverkens ljus- och vedkassor till vaktmästarpersonalens avlöning.** Under ecklesiastikdepartementet, § 20, ha revisorerna ifrågasatt ett upphävande av de bestämmelser i kungl. brev den 12 september

1940, enligt vilka vissa läroverk från sina ljus- och vedkassor skola inleverera bidrag till statsverket till vaktmästarpersonalens avlöning (Del I, s. 161—165).

Utskottet. Beträffande denna fråga kommer utskottet att framdeles avgiva utlåtande, vilket utskottet härmed får för riksdagen anmäla.

15:o) **Lantbruksstyrelsens byråorganisation.** Under jordbruksdepartementet, § 21, ha revisorerna föreslagit att frågan om en sammanslagning av lantbruksstyrelsens kansli- och kameralbyråer tages under övervägande (Del I, s. 166—170).

Revisorerna ha inledningsvis erinrat om att lantbruksstyrelsen i sin nuvarande form tillkommit i samband med 1947 års riksdags principbeslut i fråga om riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitikerna samt redogjort för de synpunkter som därvid lagts på förevarande fråga (s. 166—168). Efter att ha framhållit vissa olägenheter som äro förbundna med den nuvarande organisationen ha revisorerna vidare lämnat en kort redogörelse för resultatet av den omprövning som de administrativa ärendenas fördelning på byråer nyligen varit föremål för inom väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen (s. 168—169). Revisorerna ha här efter gjort följande uttalande.

Såsom framgår av den lämnade redogörelsen har vid den nyligen verkställda översynen av såväl väg- och vattenbyggnadsstyrelsen som arbetsmarknadsstyrelsen även handläggningen av de administrativa ärendena uppmärksamats. Vid båda dessa ämbetsverk har befunnits önskvärt att undvika en splittring av sådana administrativa ärenden som personal- och lönefrågor, anslagsfrågor och kamerala ärenden ävensom den revisionsverksamhet, som har karaktären av räkenskapsgranskning; den egentliga revisionsverksamheten har därjämte ansetts kunna förläggas till riksräkenskapsverket. Såvitt gäller väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har nu nämnda organisatoriska förändringar varit föremål för beslut av årets riksdag, under det att riksdagen beträffande arbetsmarknadsstyrelsen förutsatt att frågan ägnas fortlöpande uppmärksamhet och förslag i ämnet snarast framlägges.

Revisorerna vill framhålla, att en motsvarighet till det nu berörda spörsmålet synes föreligga även för lantbruksstyrelsens del. Vid 1948 års organisation av lantbruksstyrelsen beslöts inrättande av en kameralbyrå vid sidan av en kanslibyrå, vilket ansågs motiverat med hänsyn till den väntade omfattningen av arbetsuppgifterna. Utvecklingen har emellertid givit vid handen, att särskilt den yttre rationaliseringen icke kunnat förverkligas i den takt, som man tidigare räknade med. Detta har icke kunnat undgå att återverka även på omfattningen av lantbruksstyrelsens administrativa arbetsuppgifter, särskilt såvitt gäller kameralbyrån. Lantbruksnämnderna får vidare anses ha blivit jämförelsevis väl utrustade i kameralt hänseende, vilket måste innebära en motsvarande lättnad för det

kamerala arbetet inom styrelsen, icke minst för dess revisionskontor. Härjämte må nämnas, att åtskilliga grupper av ärenden, vilka vid 1948 års omorganisation förutsattes skola falla inom kameralbyråns verksamhetsområde, numera kommit att handläggas på kanslibyrån; det sagda gäller bl. a. så omfattande ärendesgrupper som lönetekniska frågor och anslagsfrågor.

Det synes revisorerna antagligt, att fördelar skulle vara att vinna genom att samtliga administrativa ärenden hos lantbruksstyrelsen koncentrerades till en byrå. Revisorerna får därför föreslå, att frågan om en sammanslagning av styrelsens kansli- och kameralbyråer tages under övervägande.

Utlåtanden ha avgivits av *lantbruksstyrelsen*, *riksräkenskapsverket*, *statskontoret* och *statens organisationsnämnd* (Del II, s. 111—114), vilka samtliga remissmyndigheter utom riksräkenskapsverket uttalat sig för en utredning i frågan. Riksräkenskapsverket har för sin del understrukit vikten av att ärendenas fördelning på de olika byråerna närmare fastställas i en arbetsordning, i samband varmed genom ändring av kassaföreskrifterna på kameralbyråchefen lägges ansvaret för styrelsens samtliga anordningsbeslut, varigenom denne erhåller möjlighet att utöva ett reellt inflytande över den ekonomiska förvaltningen.

Utskottet. Revisorernas förslag, att frågan om en sammanslagning av lantbruksstyrelsens kansli- och kameralbyråer tages under övervägande, har tillstyrkts av statskontoret, medan riksräkenskapsverket ansett behov alltjämt föreligga av en särskild kameralbyrå. Utan att taga ställning till hur frågan i sak bör lösas har lantbruksstyrelsen för sin del vitsordat, att spørsmålet om organisationen av de båda byråerna behöver närmare utredas. Enligt styrelsens mening bör detta lämpligen ske i samband med en översyn av verksamheten i dess helhet. Även statens organisationsnämnd har funnit en ingående undersökning av frågan erforderlig.

Av vad i ärendet sålunda förevarit har utskottet bibragts den uppfattningen, att lantbruksstyrelsens nuvarande organisation i vad avser de på styrelsen ankommande administrativa arbetsuppgifterna är behäftad med vissa svagheter. Det synes även antagligt, att ur rationaliseringssynpunkt åtskilliga fördelar skulle stå att vinna genom en sammanslagning av styrelsens kansli- och kameralbyråer. På sätt revisorerna förordat torde därför denna fråga böra upptagas till närmare övervägande. Under vilken form detta bör ske får anses tillkomma Kungl. Maj:t att avgöra.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville taga under övervägande åtgärder i det av revisorerna angivna syftet.

16:o) **Renbetesfjällens revir**. Under jordbruksdepartementet, § 22, ha revisorerna föreslagit att renbetesfjällens revir i ekonomiskt hänseende

helt inordnas i domänverkets förvaltning, under förutsättning dock att en utredning kommer till stånd beträffande de konsekvenser förslaget medför för lappfonden samt de åtgärder som betingas därav (Del I, s. 170—178).

Efter att ha redogjort för tillkomsten av renbetesfjällens revir samt revirets organisation ha revisorerna omnämmt ett av domänstyrelsen framlagt förslag om ändrad organisation av renbetesfjällens förvaltning (s. 170—173). Revisorerna ha vidare lämnat vissa uppgifter om taxeringsvärden, avverkningar och utförsäljningar av det å revirets skogsmark befintliga virkesförrådet (s. 173—176) samt därefter anfört följande.

Renbetesfjällens revir i Jämtlands län skiljer sig så till vida från domänverkets revir i övrigt, att nettoavkastningen av skogen icke ingår till domänverket utan tillföres statens lappfond.

Reviret omfattar en total areal av mer än 1 miljon ha mark, därav omkring 126 000 ha skogsmark. År 1940 taxerades virkesförrådet till omkring 6 miljoner m³ sk, därav 4,85 miljoner m³ barrskog. Mer än 3,8 miljoner m³ betecknades därvid som äldre bestånd, vilka borde genom- eller förnyingshuggas; omkring 1,27 miljoner m³ betecknades som starkt övermogen skog. Efter nyssnämnda taxering fastställdes den årliga avverkningen för tiden 1941—1950 till 100 000 m³. De årliga uttagen har emellertid varit långt mindre; sedan år 1936 har dessa icke något år uppgått till den fastställda virkesmängden. Genomsnittligt för åren 1941—1950 avverkades omkring 67 000 m³ årligen. Under år 1951 utgjorde uttaget 71 244 m³ efter att de tre närmast föregående åren ha uppgått till väsentligt lägre mängder. Som en följd härav har virkesförrådet ökat.

I nu nämnda uppgifter ingår icke den s. k. fjällbarrskog, som hänför sig till annan utmarksareal än egentlig skogsmark och som förutsättes vara undantagen från planmässig avverkning.

De låga uttagen sammanhänger främst med försäljningssvårigheter. Varje år har det inträffat att godtagbara priser icke kunnat erhållas för ett stort antal stämplingsposter. Mot 308 utbud av stämplingsposter under åren 1942—1951 svarar sålunda endast 195 antagna köpeanbud. Den ringa efterfrågan på renbetesrevirets virke torde främst bero på skogarnas mindre gynnsamma belägenhet. Vägförbindelserna till skogarna torde endast undantagsvis vara goda, och flera komplex saknar så gott som helt och hållet bilväg. På grund härav blir såväl avverknings- som drivningskostnaderna höga.

Domänverket har under senare år vidtagit vissa åtgärder i avsikt att åstadkomma en förbättring av läget. Ett led i dessa strävanden utgör den nyligen beslutade uppdelningen av det alltför vidsträckta reviret i två mindre. Under den senaste femårsperioden har också vägbyggnadsverksamheten icke obetydligt ökat. Utbuden av rotstående virke sker numera på våren, och vissa försök med maskindrift pågår i syfte att genom lägre avverknings- och drivningskostnader möjliggöra en ökad försäljning av upphugget virke.

De åtgärder, som domänverket sålunda vidtagit eller planerat i syfte att åstadkomma gynnsammare avsättningsresultat, är givetvis att hälsa med tillfredsställelse. Det torde emellertid icke kunna undvikas att reviret för åtskillig tid framåt har att räkna med ett starkt inslag av äldre avverk-

ningsmogen eller till och med övermogen skog, vilket torde innebära, att skogskapitalet icke förräntas enligt rationellt skogliga principer. Det nu sagda torde äga giltighet även om det på ifrågavarande skogsmarker kan finnas vissa områden, som är så svårförnygrade, att det är fullt försvarbart att avverkningen hålles tillbaka. Revisorerna anser det synnerligen ovisst om de nu vidtagna eller aktuella åtgärderna kan antagas vara tillräckliga för att det åsyftade målet skall kunna uppnås. Den omständigheten att icke ens under år 1951 med då gällande osedvanligt starka efterfrågan på virke kunnat avsättas mer än omkring 70 procent av den virkesmängd, som vid senaste taxering ansetts vara normalt uttag med hänsyn till skogens ålder och sammansättning, lämnar knappast stöd åt förhoppningar om en mera väsentlig förändring. Enligt revisorernas mening bör mera långt gående åtgärder i detta syfte sökas. Särskilt vägfrågan synes böra uppmärksammas. Alltjämt finnes inom reviret betydande skogskomplex, vilka så gott som helt saknar bilväg. Under dylika förhållanden torde det vara mycket svårt att erhålla arbetskraft till skogen; om sådan över huvud kan anska-fas, är det uppenbart att avverkningskostnaderna och även drivningskostnaderna blir höga och skogens rotnetto i motsvarande mån lägre.

Revisorerna vill vidare framhålla, att vissa fördelar torde vara att vinna, därest renbetesreviret även i ekonomiskt hänseende helt inordnades i domänverkets förvaltning. Därigenom skulle nämligen skogarna i fråga om utnyttjandet av domänverkets centrala resurser, exempelvis dess speciella expertis för olika skogliga åtgärder ävensom dess maskinpark, bli likställda med kronoparkerna. Förutsättningar skulle också skapas för en samordning mellan renbetesreviret och angränsande revir beträffande försäljningar och avverkningar med ökat aktgivande på renbetesrevirets speciella förhållanden och svårigheter.

Den av revisorerna sålunda ifrågasatta anordningen skulle emellertid medföra, att statens lappfond — till vilken nettoavkastningen av skogen f. n. ingår — skulle förlora en del av sina löpande inkomster. Däremot skulle fondens övriga inkomster, som hänför sig till räntor och arrenden m. m., icke beröras; under sist förflutna budgetår uppgick dessa till sammanlagt omkring 242 000 kronor. Beträffande ifrågavarande skogsinkomster må erinras om att man vid förvärvandet av de till renbeteslanden i Jämtlands län inköpta hemmanen från statsmakternas sida avsett, att inkomsterna av skogen skulle tillfalla statsverket, i den mån de icke användes till inköp av ytterligare mark. Det må också framhållas, att skogsavkastningen från de områden i Västerbottens och Norrbottens län, som motsvarar renbetesfjällen i Jämtlands län, ingår till domänverkets fond. Vidare är att märka, att det under senare år i samband med verkställda vattenregleringar utdömts avsevärda belopp för lappväsendets räkning såsom ersättning för renbetesmark, som berörts av vattenregleringar, och att detsamma kan väntas förekomma i ökad utsträckning efter hand som förestående regleringsplaner bringas till verkställighet. Med hänsyn till att skogsavkastningen representerat en icke ringa del av lappfondens hittillsvarande inkomster kan emellertid det av revisorerna nu ifrågasatta överförandet av denna avkastning till domänverket måhända påkalla vissa åtgärder för lappväsendets del. Revisorerna förutsätter därför, att en utredning kommer till stånd beträffande de konsekvenser förslaget medför för lappfonden samt de åtgärder, som betingas därav.

Utlåtanden ha avgivits av riksräkenskapsverket och domänstyrelsen samt länsstyrelserna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län (Del II, s. 114—123).

Riksräkenskapsverket och *domänstyrelsen* ansluta sig till den uppfattning revisorerna givit uttryck åt. *Länsstyrelsen i Jämtlands län* ställer sig icke avvisande till revisorernas förslag om utredning men framhåller att erforderliga medel för lappväsendet och renskötelnäringen under alla förhållanden bör kunna ställas till myndigheternas förfogande utan omständlig omgång eller ett i övrigt betungande prövningsförfarande.

Länsstyrelsen i Västerbottens län ifrågasätter om inte ett bättre utnyttjande av domänverkets resurser vid förvaltningen av dessa skogar skulle vara möjligt även utan att statens lappfond därför måste berövas den behållna avkastningen.

Länsstyrelsen i Norrbottens län, som inhämtat yttrande från *lappfogdarna* i länet, har bl. a. framhållit att, därest överskottet från renbetesfjällens skogar undandrages lappfonden, kommer denna inte längre i den utsträckning, som vid dess bildande avsetts, att kunna täcka de nödvändiga och alltmer stegrade utgifterna för behövliga åtgärder till gagn för lapparna och deras renskötsel. Länsstyrelsen, som ej heller i övrigt finner de av revisorerna förebragta motiven för den föreslagna indragningen till statsverket av avkastningen av ifrågavarande skogar bärande, anser därför att resultatet av den av domänstyrelsen verkställda omorganisationen av reviret bör avvaktas innan vidare åtgärder vidtagas.

Utskottet. Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, taxerades år 1940 virkesförrådet inom renbetesfjällens revir till ca 6 milj. m³sk. Drygt 3,8 milj. m³ av den däri ingående barrskogen, inalles 4,85 milj. m³, utgjordes emellertid av äldre bestånd som ansågos böra genom- eller föryngringshuggas; härav betecknades inemot 1,27 milj. m³ såsom starkt övermogen skog. I dessa uppgifter ingår icke den s. k. fjällbarrskog som hänför sig till annan utmarksareal än egentlig skogsmark och som förutsättes vara undantagen från planmässig avverkning. Då på grund av försäljningssvårigheter de årliga uttagen väsentligt understigit fastställda avverkningsplaner, har sedan ovannämnda tidpunkt virkesförrådet ytterligare ökat.

Ur skogsekonomisk synpunkt torde nu angivna förhållande få betecknas såsom mindre tillfredsställande. Domänverket har också under senare år vidtagit eller planerat vissa åtgärder i avsikt att åstadkomma en förbättring av läget. Enligt revisorernas mening kunna emellertid dessa åtgärder icke anses vara tillräckliga. Jämväl utskottet har bibragts den uppfattningen, att en mera genomgripande rationalisering av den här avsedda verksamheten är påkallad. Vissa fördelar torde i nn angivna syfte stå att vinna, därest renbetesreviret i enlighet med revisorernas förslag även i ekonomiskt

hänseende helt inordnades i domänverkets förvaltning. Förutsättningarna för och konsekvenserna av en dylik organisationsförändring synas därför böra ingående prövas. Särskild uppmärksamhet bör därvid ägnas frågan, i vad mån och i så fall på vad sätt statens lappfond — till vilken nettoavkastningen av skogen f. n. ingår — behöver beredas ersättning för det inkomstbortfall som nyssnämnda anordning skulle medföra. Med hänsyn härtill bör enligt utskottets mening ett närmare klarläggande av hela detta problemkomplex ske, innan beslut i ena eller andra riktningen fattas.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om åtgärder i det av revisorerna angivna syftet.

17:o) **Jordbrukets lagerhusfond.** Under jordbruksdepartementet, § 23, ha revisorerna dels ifrågasatt en avveckling av räntefriheten å lån som beviljas från lagerhusfonden, dels ock framhållit önskvärdheten av skärpta bestämmelser rörande brandskyddsanordningar och brandtillsyn vid spannmålslagerhus (Del I, s. 178—185).

Efter att ha erinrat om fondens tillkomst och nu gällande lånebestämmelser ha revisorerna lämnat vissa uppgifter om låneverksamhetens storlek och aktuella behov (s. 178—181). Revisorerna ha vidare berört frågan om den stora brandrisken vid spannmålslagringen och ha i syfte att belysa den ekonomiska betydelsen för folkhushållet av bränderna vid spannmålslagerhusen och därmed jämförliga byggnader anfört vissa uppgifter om större brandskador vid dylika byggnader fr. o. m. 1939 (s. 181—183). Härefter ha revisorerna gjort följande uttalande.

Fr. o. m. 1939-talet har en betydande förändring ägt rum beträffande sättet och ordningen för spannmålens omhändertagande i vårt land. Tidigare levererade jordbrukarna den tröskade brödsäden successivt och under loppet av hela vinterhalvåret till befintliga lagerhållare. På grund av den numera inom jordbruket allt allmännare skördetröskningen har emellertid läget väsentligt förändrats. Numera räknar man med att omkring 80 procent av spannmålsskörden levereras till lagerhållarna redan före utgången av oktober månad. Härjämte har man nu att räkna även med lagring av stora mängder oljeväxtfrö.

Nu angivna förhållande har medfört en mycket stor påfrestning för lagerhusen. Trots kraftig forcering av mottagning och torkning samt vissa åtgärder för avlastning av lagerhusen är resurserna f. n. för små i förhållande till behovet, även under ett normalår. Genom att torkningen icke kan ske snart nog eller blir ofullständig utsättes spannmålen för risken av en kemisk process, som medför att dess värde sjunker eller förloras. Icke obetydliga kvantiteter spannmål och oljefrö kommer på detta sätt årligen till skada.

Mot bakgrunden av den ovan berörda utvecklingen är det naturligt, att

planer på anordnande av ytterligare lagrings- och torkningslokaler sedan åtskilliga år varit aktuella. De allmänna begränsningar, som gällt för investeringsverksamheten under senare år, har emellertid medfört, att endast en del behov kunnat tillgodoses. F. n. planerar föreningsrörelsen för tiden intill den 1 juli 1954 omkring 40 lagerhus för en sammanlagd kostnad av i runt tal 20,5 miljoner kronor; samtliga dessa planer beräknas dock icke kunna komma till utförande inom angiven tid.

Statens stöd åt spannmålslagringen lämnas — bortsett från den verksamhet som bedrivs av Svenska spannmålsaktiebolaget — genom jordbrukets lagerhusfond, tidigare spannmålslagerhusfonden. Härifrån kan lån tillhandahållas intill 85 procent av kostnaderna för anläggning av lagerhus och magasin och för anskaffning av maskiner. Sedan 1937 utgår räntan med 4 procent. Ett särskilt stödmoment ligger också i viss tids ränte- och amorteringsfrihet — tidigare 3 respektive 6 år men fr. o. m. den 1 juli 1950 nedsatt till 2 respektive 4 år.

Tidigare har lån brukat lämnas med belopp motsvarande högsta medgivna procentsats, d. v. s. 85 procent av de sammanlagda kostnaderna. Under de två senaste åren har emellertid så stora krav anmält sig för ifrågasvarande ändamål, att de icke kunnat tillgodoses av fondens tillgångar. Lånebeloppen har därför begränsats till genomsnittligt 50 å 60 procent av anläggningskostnaderna.

Med hänsyn till den ovan berörda belastningen på spannmålslagerhusen och till de förluster, som kan vållas därav, är det uppenbarligen av vikt att de statliga stödåtgärderna för spannmålslagringen är så avpassade, att de i största möjliga utsträckning främjar sitt syfte, d. v. s. tillkomsten av nya lagerlokaler. Revisorerna har underkastat jordbrukets lagerhusfond en granskning ur denna synvinkel. Därvid har uppmärksamats, att de från lagerhusfonden utlämnade lånen i påfallande stor utsträckning återbetalas före amorteringstidens utgång. Från denna fond och dess företrädare spannmålslagerhusfonden har sedan år 1930 utlämnats sammanlagt omkring 120 lån, av vilka ett 70-tal numera är slutbetalda. Härvid är att märka, att den ordinarie amorteringstiden — nu högst 20 år men tidigare högst 40 år — endast i något enstaka fall utlöpt. Summan av lånebeloppen för avvecklade lån uppgår till omkring 6,6 miljoner kronor, under det att de engångsinbetalningar, med vilka lånen slutbetalats, uppgår till i runt tal 6 miljoner kronor. Återbetalning har alltså skett i ett så tidigt läge, att amortering endast i mycket ringa omfattning hunnit ske. Det sagda belyses än mer därutav, att av ifrågasvarande 70 lån ett 50-tal varit utestående under kortare tid än 5 år; summan av sistnämnda lån har uppgått till mer än 4 miljoner kronor, och icke fullt 2 procent av lånebeloppet har hunnit amorteras. Ett 30-tal lån har återbetalats innan någon amortering alls skett.

Uppenbarligen får nu angivna förhållande ses mot bakgrunden av det för fonden gällande systemet med vissa års räntefrihet och därefter en fast ränta, som tidvis legat högre än det allmänna ränteläget. Sedan räntefriheten upphört, har vederbörande låntagare med större fördel kunnat överflytta lånet till den enskilda kreditmarknaden. Den omfattning, i vilken medelsåterbetalning till fonden efter få års lånetid ägt rum, gör det emellertid troligt, att lån i stor utsträckning lämnats till företag med stark ekonomisk ställning, som redan från början haft möjlighet att tillgodose sitt kreditbehov på den allmänna marknaden. Fondens kapitalmedel har

alltså till avsevärd del disponerats för låntagare, vilkas huvudsakligaste intresse för lånen varit det bidragstillskott, som vissa års räntefrihet i själva verket innebär. Det stöd, som lagerhusfonden är avsedd att lämna, torde under dylika förhållanden icke alltid tillgodose de mest framträdande behoven. Revisorerna vill på grund härav ifrågasätta, om icke en avveckling av räntefriheten bör övervägas. Fonden kunde liksom hittills stå öppen för alla de låntagare, som nu erhåller lån därifrån, men ränta skulle löpa redan från lånetidens början. Eftersom någon försämring av de lagerhållande företagens villkor icke bör ifrågasättas i nuvarande läge, då det tvärtom gäller att i största möjliga utsträckning främja tillkomsten av ytterligare lagerutrymmen, synes räntefriheten böra ersättas av ett däremot svarande fast bidrag. Genom en dylik anordning skulle lagerhusfondens kapitalmedel i större utsträckning kunna disponeras för sådana lageranläggningar, för vilkas tillkomst den statliga krediten är en väsentlig förutsättning. Det synes vidare icke uteslutet, att lånebeloppen härigenom skulle kunna höjas och ånyo utgå med 85 procent av anläggningskostnaderna, såsom tidigare varit vanligt. Slutligen är att märka, att vederbörande myndigheter genom bortfallet av vissa på kort tid utestående lån skulle kunna befrias från det på dessa lån belöpande, icke obetydliga administrativa arbetet.

Såsom framgår av den tidigare lämnade redogörelsen, är spannmålslagerhusen i mycket hög grad utsatta för brandfara. Sedan år 1939 har genom större bränder i lagerhus och jämförliga byggnader i landet orsakats skador för mellan 18 och 19 miljoner kronor. Till de direkta förluster, som härigenom tillfogats landet, kommer även de olägenheter, som följer av den ökade belastningen på de återstående lagringsresurserna. Brandtekniska undersökningar har visat, att en mycket stor del — uppskattningsvis fyra femtedelar — av ifrågavarande bränder orsakats av fel i elevatorer. Det har också ådagalagts, att den med sådana fel förenade brandrisken kan undvikas genom en av statens maskinprovningar godkänd skyddsanordning, som för jämförelsevis ringa kostnad kan anbringas även i redan befintliga lagerhus.

Med hänsyn till den mycket stora omfattning, i vilken brandkatastrofer i spannmålslagerhus intill senaste tid förekommit, bör det enligt revisorerens mening övervägas, om icke mera verkningsfulla åtgärder från det allmännas sida kan anses påkallade, exempelvis genom skärpta krav på dylika anläggningars brandskyddsanordningar och brandtillsyn. I vart fall synes det motiverat, att staten söker leda utvecklingen i angivna riktning; ett dylikt steg skulle kunna tagas genom att såsom villkor för lån ur jordbrukets lagerhusfond föreskrives, att elevatorer skall vara försedda med sådan brandförhindrande anordning, som är godkänd av statens maskinprovningar.

Utlåtanden ha avgivits av *statskontoret, lantbruksstyrelsen, statens brandinspektion och svenska lantmännens riksförbund* (Del II, s. 124—137).

Utskottet. Enligt revisorerens mening har den räntefrihet under viss tid som f. n. gäller för lån från jordbrukets lagerhusfond medfört mindre önskvärda konsekvenser i olika avseenden. Revisorerna ha därför ifråga-

satt, om icke räntefriheten borde avvecklas och i stället ersättas av ett däremot svarande fast bidrag. De i ärendet hörda remissorganen ha i stort sett intet haft att erinra mot en dylik avveckling men däremot ställt sig mera tveksamma mot revisorernas förslag i övrigt. Lantbruksstyrelsen har för sin del funnit det böra övervägas, huruvida icke den bästa lösningen av frågan skulle vara, att det allmänna stödet åt uppförandet av nya lagerhus finge formen allenast av en kreditgaranti.

Att den på förevarande område nu tillämpade finansieringsmetoden är mindre rationell synes utskottet uppenbart. På vad sätt en omläggning härutinnan lämpligen bör ske undandrar sig dock utskottets bedömning. Enligt utskottets mening bör denna fråga närmare utredas under beaktande av vad såväl revisorerna som vederbörande remissinstanser anfört. Med hänsyn till den av revisorerna berörda brandfaran torde därvid även böra övervägas, huruvida icke såsom villkor för det statliga kreditstödet bör föreskrivas, att här ifrågavarande anläggningar förses med erforderliga brandskyddsanordningar.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om åtgärder i det av utskottet angivna syftet.

18:o) **Kommunskogslånefonden.** Under jordbruksdepartementet, § 24, ha revisorerna föreslagit att kommunskogslånefonden snarast avvecklas (Del I, s. 185 och 186).

Enligt beslut av 1930 års riksdag inrättades kommunskogslånefonden såsom en statens lånefond för underlättande av kommunernas förvärv av kalhuggna, vanhävdade eller försumpade skogsmarker eller andra skogsmarker med otillfredsställande skogstillstånd. Avsikten var att kommunerna efter förvärven skulle genom kulturåtgärder sätta dessa marker i nöjaktigt skogligt skick. Efter att ha erinrat härom ha revisorerna berört det ringa utnyttjandet av fonden och i samband därmed lämnat den upplysningen att fonden f. n. har en behållning av endast 25 000 kronor. Slutligen ha revisorerna gjort följande uttalande.

Sedan kommunskogslånefonden inrättades år 1930, har från fonden endast två lån utlämnats, vilka båda i december innevarande år blivit inlösta. Med hänsyn härtill och då behovet av statlig kredit för det med fonden avsedda ändamålet synes vara ringa, torde fonden snarast böra avvecklas.

Utlåtanden ha avgivits av statskontoret och skogsstyrelsen, som i sin tur inhämtat yttranden från skogssällskapet och styrelsen för svenska landskommunernas förbund (Del II, s. 138—141).

Statskontoret och styrelsen för landskommunernas förbund biträda revisorernas förslag.

Skogsstyrelsen förklarar sig under nuvarande förhållanden icke vilja motsätta sig en avveckling av fonden, medan *skogssällskapet* däremot ifrågasätter huruvida icke avvecklingen av fonden bör bero i avvaktan på en särskild utredning i ämnet.

Utskottet. De skäl revisorerna anfört för en avveckling av kommunskogs-lånefonden finner utskottet bärande. Utskottet hemställer därför,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om åtgärder i det av revisorerna angivna syftet.

19:o) **Utnyttjandet av viss statens gruvegendom.** Under handelsdepartementet, § 26, ha revisorerna gjort vissa uttalanden angående målsättningen vid utarrendering av statens gruvegendom samt behovet av mera ingående undersökningar av större fyndigheters omfattning och värde innan arrendeavtal träffas (Del I, s. 188—203).

Revisorerna ha inledningsvis omnämnt sammansättningen av den av staten helt eller delvis ägda gruvegendomen (s. 188—189). Vidare ha vissa uppgifter lämnats om den sedan 1917 genom Sveriges geologiska undersökning bedrivna malmletningen samt kostnaderna härför (s. 189—193). En kortfattad redogörelse har också lämnats för statens utnyttjande av sina fyndigheter i form av utarrendering och s. k. legodrift, varvid till särskild behandling upptagits frågan om utarrenderingen till Bolidens gruvaktiebolag av den s. k. Sturemalmen m. fl. malmer i Lycksele socken i Västerbottens län (s. 193—200). Härefter ha revisorerna anfört följande.

Allt sedan sekelskiftet har statsmakterna vidtagit olika åtgärder i syfte att tillföra kronan gruvegendom och stärka dess ställning på gruvnäringens område. Mest betydelsefullt i detta hänseende torde ha varit de s. k. malmavtalen — det första år 1907 och det senaste år 1939 — varigenom kronan helt eller delvis blivit ägare till mycket omfattande malmfyndigheter. Genom lagstiftning har staten vidare såsom ägare av mineraltillgångar tillförsäkrat sig en särskilt gynnad ställning i olika hänseenden, exempelvis genom bestämmelserna om statsgruvfälten, som avser att skydda vissa fyndigheter och däromkring liggande mark från inmutning av enskilda och att åt kronan förbehålla äganderätten även till oupptäckta mineraltillgångar på kronojord. Ytterligare exempel härpå är bestämmelserna i 1938 års gruvlag om kronoandel, d. v. s. kronans rätt att inträda som hälftenägare till av enskilda inmutade fyndigheter.

Ett väsentligt led i stärkandet av de statliga gruvintressena är malmletningen. Sedan år 1917 har Sveriges geologiska undersökning bedrivit systematisk malmletning, främst i Västerbottens och Norrbottens län; staten har genom SGU varit den näst Bolidens gruvaktiebolag största företagaren

på detta område. Kostnaderna för malmletningen har uppgått till sammanlagt mellan 11 och 12 miljoner kronor, om man bortser från vad som avser sådana geologiska undersökningar, vilka mera kan hänföras till vetenskaplig verksamhet. Av utgifterna för malmletningen faller huvuddelen eller omkring 10 miljoner kronor på Västerbottens län.

Betydande mineraltillgångar har genom denna SGU:s malmletningsverksamhet påträffats inom nämnda län. De koncentrerar sig till Malånäsområdet, Adakområdet och området kring Rävliiden-Granlunda och Vindelgransele samt innehåller främst svavelkis och koppar men även zink och bly.

I fråga om formerna för de påträffade fyndigheternas tillgodogörande och det ekonomiska utbytet därav är till en början att märka, att någon gruvrörelse hittills icke drivits av staten i egen regi, fränsett gruvsdrift i bolagsform. Åtskilliga fyndigheter har däremot utarrenderats till enskilda företag — en form för utnyttjande av gruvegendomen, som sedan gammalt varit i bruk och till och med varit den enda gällande. Av statens utmål eller andelar i utmål, 560 till antalet, är f. n. 103 utarrenderade; intäkterna därav under den senaste tioårsperioden har uppgått till i genomsnitt 190 000 kronor om året.

En speciell form för utnyttjande av statens gruvegendom är den s. k. legodriften, vilken sedan början av 1940-talet — inför de växande svårigheterna att säkerställa landets försörjning med metaller, särskilt koppar — kommit till användning för gruvorna Adak, Rävliiden och Bjurfors i Västerbottens län. Den innebär, att själva driften ombesörjes av Bolidenbolaget, men att kostnaderna bestrides av staten, som också står den ekonomiska risken och uppbär huvuddelen av eventuellt uppkommande vinst. I legodriften har brutits omkring 1,58 miljoner ton malm. Staten har investerat omkring 14,77 miljoner kronor och t. o. m. 1951 uppburit intäkter på sammanlagt 15,5 miljoner kronor, d. v. s. investeringskostnaderna har nu blivit täckta och en viss vinst har börjat komma till synes. Från år 1951 fortsätter legodriften på ytterligare tio år i Adakområdet, där åtminstone 1 1/4 miljon ton malm beräknas kvarstå inom Lindsköld- och Adakgruvorna och kunna brytas med ytterligare vinst.

Även arrendeformen har kommit till användning för fyndigheter i Västerbottens län. Det ekonomiskt mest betydelsefulla arrendeavtalet gäller fyndigheten Rudtjebäcken invid Adak, med en malmkvantitet av 3 miljoner ton, vilken utarrenderats till Bolidenbolaget för 3 kronor 50 öre per ton bruten malm, dock med vissa möjligheter till prisjustering. Vidare har arrendeavtal träffats med Bolidenbolaget, gällande främst fyndigheten Rävliidmyran, ej långt från Rävliiden och Kristineberg.

Särskilt sistnämnda avtal har varit föremål för revisorernas uppmärksamhet. Rävliidmyran är en av de mera betydande fyndigheter, som påträffats vid SGU:s malmletning. Den innehåller den s. k. Sturemalmen med en känd malmkvantitet av närmare 1,5 miljoner ton (främst koppar men även zink och svavelkis) samt vissa bly-zink-malmer av mindre storleksordning. Avtalet innebär att dessa malmer jämte vissa mindre mängder zinkförande malm, som efter legodriften kvarstår i Rävliiden, utarrenderats till Bolidenbolaget, som därigenom erhållit rätt att under en 4-årsperiod verkställa undersökningar och att därefter arrendera och bryta fyndigheterna under 16 år. Arrendeavgiften har bestämts till en grundavgift

av 50 öre per ton bruten kopparmalm (av Sturetypen) och 1 krona per ton bruten malm av bly-zinktypen. Vissa justeringsmöjligheter har intagits i avtalet med hänsyn till förändringar i prisläget. Dessa har medfört, att arrendepriiset 50 öre per ton av Sturemalmen successivt stigit; under 1951 skulle det ha utgjort i genomsnitt 65 öre per ton och under de åtta första månaderna av 1952 närmare 73 öre per ton.

Rörande skäligheten av ifrågakvarande arrendebelopp må till en början framhållas, att det vid avtalets ingående stått klart, att Sturemalmen endast varit ofullständigt undersökt och att det icke varit uteslutet, att betydligt större malmkvantiteter skulle kunna konstateras framdeles, ehuru undersökningarna förutsattes kräva icke obetydliga kostnader. Beträffande bly-zinkmalmen i Rävliidmyran och Rävliiden förelåg vid avtalsuppgörelsen och föreligger alltså så stor ovisshet rörande utvinningsmöjligheterna, att något säkert produktvärde på malmen icke kunde angivas. Beträffande den för avtalet väsentliga Sturemalmen framhöll SGU i utlåtande över avtalsförslaget, att det angivna priset, 50 öre per ton, vid första påseendet måste förefalla lågt; uttalandet belyses av att produktvärdet redan vid denna tid preliminärt beräknades till 36 kronor per ton. Då det gällt att från statens sida bedöma skäligheten av priset har hänsyn vidare måst tagas till ett flertal faktorer, som icke direkt haft sikte på avtalets rent ekonomiska konsekvenser. Ur näringspolitiska synpunkter ansågs det nämligen angeläget att gruvdrift för utvinning av bl. a. koppar kom i gång, och av sociala skäl syntes det lämpligt att Bolidenbolagets malmbas för anläggningarna vid Kristineberg vidgades. Man har vidare haft att utgå från att statens möjligheter att för egen räkning bryta fyndigheterna varit begränsade. Staten har icke tidigare drivit gruvrörelse i egen regi och de betydande investeringar, som hade varit ofrånkomliga vid en eventuell legodrift, verkade återhållande på planer i denna riktning.

På grund av det anförda vill revisorerna icke närmare ingå på den svårbedömbara frågan om skäligheten av det avtalade priset för malmen. Revisorerna ifrågasätter icke heller annat än att faktorer sådana som näringslivets behov av metaller ävensom sociala skäl kan motivera, att statens mineralfyndigheter upplåtes till något lägre pris än eljest kunnat uppnås. Revisorerna vill emellertid rikta uppmärksamheten på att SGU:s kostnader för dagborrningar och förberedande gruvundersökningar under jord på Rävliidmyrans malmer uppgått till närmare 1 miljon kronor, vartill kommer kostnaderna för geologiska och geofysiska undersökningar för malmernas uppsökande, vilka kunna uppskattas till omkring 400 000 kronor. Samtidigt har statsverkets inkomster av den för närvarande kända malmkvantiteten vid avtalsuppgörelsens prisläge med säkerhet kunnat beräknas komma att väsentligt understiga detta belopp, och de kan numera förväntas bli täckta endast under förutsättning, att de senare inträffade betydliga prishöjningarna hävdar sig under hela brytningstiden och därtill att icke endast Sturemalmen utan även zinkmalmen i Rävliidmyran uttages. Revisorerna vill i anledning härav uttala, att det vid utarrendering av statens gruvegendom bör vara en given målsättning att kostnaderna för malmens uppsökande och undersökning blir täckta och att staten därutöver erhåller ett skäligt utbyte av malmens eget värde. När det såsom i här föreliggande fall gäller fyndigheter av betydelse, synes det vidare önskvärdt, antingen att mera ingående undersökningar får äga rum beträffande

deras omfattning och värde, innan avtal träffas om utarrendering, eller också att i arrendeavtalet intages bestämmelser, som möjliggör hänsynstagande i efterhand till de faktorer, som inverkar på driftresultatet, d. v. s. icke blott metallpriserna utan även exempelvis malmernas omfattning och metallhalter samt behovet av investeringar för driften.

Utlåtanden ha avgivits av *kommerskollegium* och *Sveriges geologiska undersökning* (Del II, s. 145—149), vilka båda remissmyndigheter helt anslutit sig till den uppfattning revisorerna givit uttryck åt.

Utskottet. Med utgångspunkt från den av Sveriges geologiska undersökning bedrivna malmletningsverksamheten och vissa i samband därmed ingångna överenskommelser angående de påträffade fyndigheternas tillgodogörande ha revisorerna uttalat, att det vid utarrendering av statens gruvegendom bör vara en given målsättning, att kostnaderna för malmens uppsökande och undersökning bli täckta samt att staten därutöver erhåller ett skäligt utbyte av malmens eget värde. Då fråga är om fyndigheter av betydelse synes det enligt revisorernas mening även önskvärt, antingen att mera ingående undersökningar få äga rum beträffande deras omfattning och värde, innan avtal träffas om utarrendering, eller också att i arrendeavtalet intagas bestämmelser, vilka möjliggöra hänsynstagande i efterhand till de faktorer som inverka på driftresultatet, d. v. s. icke blott metallpriserna utan även exempelvis malmernas omfattning och metallhalter samt behovet av investeringar för driften.

Utskottet delar helt denna uppfattning. Då emellertid jämväl vederbörande remissmyndigheter anslutit sig till de av revisorerna anförda synpunkterna och det därför torde få förutsättas, att dessa synpunkter komma att bli vägledande för den statliga politiken på förevarande område, har utskottet velat inskränka sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen omförmäla.

20:o) **Vissa iakttagelser rörande poliklinikerna vid karolinska sjukhuset och serafimerlasarettet.** Under inrikesdepartementet, § 27, ha revisorerna förordat att en undersökning verkställes om möjligheten att nedbringa väntetiderna för patienterna vid karolinska sjukhusets och serafimerlasarettets polikliniker (Del I, s. 204—210).

Utskottet. Beträffande detta spørsmål har utskottet yttrat sig under punkten 34:o) i sitt utlåtande nr 11, varom utskottet velat här
erinra.

21:o) **Guldbröllopsminnets sanatorium i Nynäshamn.** Under inrikesdepartementet, § 28, ha revisorerna förordat att en avveckling av förenämnda

anstalt kommer till stånd snarast möjligt, i samband varmed frågan om anstaltslokalernas framtida användning bör utredas (Del I, s. 210—214).

Utskottet. Beträffande detta spörsmål har utskottet yttrat sig under punkten 54:o) i sitt utlåtande nr 11, varom utskottet velat här erinra.

22:o) **Anslaget till viss ersättning till barnbördshuset i Lund.** Under inrikesdepartementet, § 29, ha revisorerna påyrkat en omprövning huruvida icke förenämnda anslag bör avföras från riksstaten såsom ett särskilt anslag (Del I, s. 214—216).

Utskottet. Beträffande detta spörsmål har utskottet yttrat sig under punkten 77:o) i sitt utlåtande nr 11, varom utskottet velat här erinra.

23:o) **Iakttagelser angående ersättning för tillhandahållen kost vid vissa statliga anstalter m. m.** Under civildepartementet, § 30, ha revisorerna förordat att frågan om principerna för fastställande av ersättning för tillhandahållen kost vid vissa statliga anstalter m. m. göres till föremål för en härmare undersökning (Del I, s. 217—232).

Enligt bestämmelserna i 40 § statens allmänna avlöningsreglemente skall tjänsteman, som genom vederbörande myndighets försorg erhåller kost in natura, härför erlagga ersättning genom avdrag å avlöningen eller på annat sätt i enlighet med bestämmelser, som meddelas av Kungl. Maj:t eller efter Kungl. Maj:ts bemyndigande av vederbörande myndighet.

Efter att ha erinrat härom ha revisorerna som funnit det vara av intresse att närmare undersöka dels den omfattning, i vilken vid statliga eller statsunderstödda anstalter och institutioner kost mot ersättning tillhandahålles personalen, dels i vad mån de härför beräknade ersättningarna täcka kostnaderna för personalkosten, verkställt en stickprovsmässig utredning avseende de civila förvaltningsområden, som i förevarande hänseende ha det största intresset. Granskningen har därvid närmast avsett förhållandena vid statens skolor tillhörande barna- och ungdomsvården, karolinska sjukhuset, statens sinnessjukhus, statens alkoholistanstalter, blindskolor och dövstumskolor, pensionsstyrelsens sjukhus samt vanförestalter och kustsanatorier. Beträffande resultatet av utredningen torde få hänvisas till berättelsen (s. 217—229). Härefter ha revisorerna gjort följande uttalande.

Vid de anstalter och inrättningar av skilda slag, där kosthåll för patienternas eller de intagnas räkning upprätthålles, har sedan gammalt den ordningen i allmänhet tillämpats, att även den vid anstalten anställda personalen tillhandahållits kost å anstalten. Under ett tidigare skede torde väl

personalkosten vid flertalet inrättningar ha utgjort en naturaförmån, som enligt gällande avlöningsbestämmelser utgick vid sidan av de kontanta avlöningsförmånerna. Skyldighet torde också i allmänhet ha förelegat för personalen att intaga sina måltider å anstalten. I samband med löneredigeringen under senare tid har emellertid en strävan gjorts att gällande att successivt avveckla såväl kostförmånen som andra slags naturaförmåner. I stället har den principen blivit fastslagen, att personalen genom avdrag å avlöningen eller på annat sätt skall erlägga ersättning för tillhandahållen kost. I enlighet härmed stadgas i 40 § statens allmänna avlöningsreglemente, att tjänsteman, som genom vederbörande myndighets försorg erhåller kost in natura, härför skall erlägga ersättning i enlighet med de bestämmelser, som meddelas av Kungl. Maj:t eller av vederbörande myndighet. Vid ett sålunda genomfört bruttolönesystem har löneavvägningen skett med utgångspunkt från att full ersättning skall kunna lämnas för mottagen naturaförmån. Jämsides därmed har en successiv uppmjukning av tidigare bestämmelser om kosttvång kommit till stånd. Med nu tillämpade utspisningssystem för personalen torde sådant kosttvång endast undantagsvis tillämpas.

Med hänsyn till prisstoppspolitiken torde i allmänhet de myndigheter och anstalter, vid vilka personalutspisning förekommer, ansett sig förhindrade att taga under övervägande en omprövning av tidigare fastställda kostersättningar. Endast i vissa fall och i mycket begränsad utsträckning torde en justering av kostprisen till närmare överensstämmelse med de faktiska förhållandena ha genomförts. Särskilt efter lönestoppspolitikens övergivande har emellertid löne- och kostnadsutvecklingen undergått snabba och betydande förändringar. Socialstyrelsens levnadskostnadsindex uppvisar sålunda en stegring från år 1947 intill den 1 oktober 1952 med 57 enheter. Från den 1 januari 1951 intill den 1 oktober 1952 är ökningen 42 enheter, innebärande en höjning av levnadskostnaderna med ca 25 procent. Livsmedelsposten i nämnda indexserie har sistnämnda tid höjts med 63 enheter eller i genomsnitt med ca 33 procent, medan stegringen av posten bränsle och lyse uppgår till 55 enheter eller ca 27 procent.

Med hänsyn till nu berörda förhållanden har revisorerna funnit det påkallat att verkställa en stickprovsmässig undersökning rörande dels beloppet av de kostersättningar, som f. n. utgår för personalkosten inom skilda förvaltningsområden, — varvid uppmärksamhet särskilt ägnats frågan, i vad mån ersättningarna numera täcker därmed sammanhängande kostnader — dels ock de beräkningsmetoder, som myndigheterna i allmänhet tillämpar vid ersättningarnas fixerande. I avseende å detaljerna i undersökningen får revisorerna hänvisa till den i det föregående för vissa anstalter lämnade redogörelsen. I övrigt har undersökningen givit revisorerna anledning till följande allmänna iakttagelser.

Av redogörelsen torde sålunda framgå, att kostersättningarna fastställts efter mycket oenhetliga grunder de olika anstalterna emellan. Vid jämförelse med de i öppna marknaden gällande priserna framstår ersättningarna i allmänhet också såsom uppenbart låga. I och för sig torde knappast någon erinran vara att rikta mot ett dylikt förhållande under förutsättning dels att kostprisen täcker med personalkostens tillhandhållande förenade kostnader, dels ock att därjämte personalhushållet är betingat av ett anstaltsintresse. Vid en granskning av det föreliggande materialet kan man

emellertid knappast undgå det allmänna intrycket, att även om i åtskilliga fall en verklig anpassning av kostprisen efter kostnadsutvecklingen kommit till stånd, prissättningen — särskilt i vad gäller flertalet smärre anstalter men även en hel del större sådana — icke erhållit en riktig avvägning i förhållande till inträffade faktiska prisförskjutningar. Vid ett flertal anstalter är sålunda, som den lämnade redogörelsen utvisar, läget sådant, att täckning för de med personalkostens tillhandahållande förenade kostnaderna icke erhålles. I vissa andra fall redovisar anstalterna självkostnader, vilka kompenseras av inflytande kosterättningar; även där så är fallet synes emellertid ovisst, om kostnaderna för personalkosten alltid täckes, då självkostnadsberäkningarna ofta baseras på förhållandena under ett föregående budgetår. Härtill kommer att beräkningarna ofta innefattar endast de direkta och mera betydande kostnadsposterna eller ock är i övrigt bristfälliga. Vissa anstalter, däribland åtskilliga större har icke varit i stånd att angiva kostnaderna för personalkosten vid respektive anstalter eller ens haft någon uppfattning om dessas kalkylering. Ur anstalternas synpunkt är det också otillfredsställande, att förhandsberäkningar nu icke låter sig göra om antalet personalportioner, som viss dag skall serveras, vilket givetvis måste vara ägnat fördyra personalkosthållet.

Även vid en jämförelse med kommunala och likartade anstalter på orten uppvisar icke sällan de statliga anstalterna ett lägre kostpris. I exempelvis Stockholm gäller f. n. — oaktat kostförhållandena vid respektive anstalter torde vara i det närmaste jämförbara — vid statens sjukhus ett kostpris, som överstiger det vid karolinska sjukhuset och Tomtebodainstitutet tillämpade. Även på andra orter kan ett liknande förhållande iakttagas. Bortsett från fördelarna ur ekonomisk synpunkt av en uppjustering i dessa fall av kostprisen i bättre paritet med förhållandena på andra områden skulle en större likformighet vara av visst värde även i andra hänseenden. Ur personalsynpunkt liksom också med hänsyn till önskemålet, att konkurrens de olika anstalterna emellan undvikas i fråga om den på orten disponibla arbetskraften, är det önskvärt, att i den mån så låter sig göra anstalter av likartad typ på en och samma ort tillämpar enhetliga kostpriser. Självfallet bör denna princip inte drivas därhän, att kostpriset vid en anstalt, som drives mer rationellt än en motsvarande anstalt å samma ort och därigenom kan uppvisa ett fördelaktigare kostnadsläge, skall avpassas efter det högre priset.

En konsekvent tillämpning av bruttolönesystemet förutsätter självfallet, att såvitt möjligt full ersättning utgår för mottagen kost. En betingelse härför är emellertid, att kostprisen framräknas på grundval av en i möjligaste mån fullständig, på de olika kostnadselementen baserad självkostnadskalkyl. En närmare granskning av det föreliggande materialet ur denna synpunkt giver emellertid vid handen, att i fall där några beräkningar över huvud göres, metoderna vid ersättningarnas fixerande är i hög grad oenhetliga de olika anstalterna emellan. Såsom tidigare berörts, är vissa anstalter över huvud ej i stånd att ens tillnärmelsevis verkställa några beräkningar angående kostnaderna. Vid dessa anstalter torde därför kostprisen fastställas huvudsakligen efter enbart skönsmässiga uppskattningar. I andra fall företer beräkningsmetoderna stora bristfälligheter. På sina håll kalkyleras sålunda endast med sådana direkta kostnader som proviant- och könekostnader, medan hänsyn icke alls eller endast i ringa mån tages till

sådana kostnadselement, som mera indirekt sammanhänger med personalhushållet eller som belöper även på kosthållet i övrigt och därför endast med svårighet låter sig särskilja från kostnaderna för detta. Över huvud vill det förefalla, som om vissa anstalter ägnar ett mycket begränsat intresse åt de med personalkosten sammanhängande kostnaderna och deras beräkning, medan på andra håll myndigheterna med uppmärksamhet följer utvecklingen samt tid efter annan söker att på grundval av verkställda kostnadsberäkningar anpassa kostprisen efter förändrade förhållanden. Härvid synes emellertid prissättningen stundom ej baseras på det faktiska kostnadsläget utan grundas på en schablonartad eller indexmässig uppvärdering av tidigare fastställda kostpriser.

Nu berörda förhållanden med avseende å ersättningarna för mottagen kost och sättet för deras framräknande och fixering finner revisorerna mindre tillfredsställande. Beloppet av de ersättningar, vilka utgår i denna ordning, kan knappast betecknas som oväsentligt. Såväl ur statens synpunkt som ur rättvisesynpunkt är det angeläget, att vid prissättningen subventionsmoment undvikas samt en riktig avvägning av kostprisen i förhållande till de med verksamheten sammanhängande kostnaderna erhålles. Bortsett från sådana fall, där ett av anstalten föreskrivet kosttvång bör motivera en däremot svarande nedsättning av kostpriset, bör självkostnadsprincipen i görligaste mån upprätthållas, varvid i beräkningarna bör innefattas icke blott de direkta kostnaderna utan även de viktigaste indirekta kostnadselementen av olika slag och med kosthållet i övrigt gemensamma kostnader. Angeläget är vidare att prissättningen i möjligaste mån baseras på de faktiska kostnaderna, varvid bör eftersträvas, att kostprisen i största möjliga utsträckning ansluter sig till de för respektive anstalter aktuella kostnaderna. Med hänsyn till den senaste tidens prisutveckling synes det ofrånkomligt, att där så ej redan skett, en omedelbar omprövning av nu gällande kotersättningar kommer till stånd. För att undvika de nu ofta betydande eftersläpningarna i prissättningen liksom även för att möjliggöra en smidigare anpassning och fullständigare täckning av kostnaderna för personalhushållen framstår det som angeläget, att fortlöpande uppmärksamhet ägnas kostnaderna för personalkosten och kotersättningarna samt att, när förhållandena i dessa avseenden undergår mera avsevärda förändringar, anstalterna på grundval av verkställda kalkyler upptager till prövning frågan om justering av fastställda kostpriser. Det synes revisorerna lämpligt, att här berörda spørsmål upptages till närmare undersökning inom lämplig myndighet, exempelvis civildepartementet, samt, därest så befinnes erforderligt, direktiv och anvisningar utarbetas och tillställas vederbörande anstalter.

Utlåtanden ha avgivits av *statskontoret* och *statens lönenämnd* (Del II, s. 157—159), vilka båda remissmyndigheter tillstyrkt revisorernas förslag om utredning av frågan.

Utskottet. Den av revisorerna verkställda utredningen ger vid handen, att den ersättning vederbörande personal har att erlægga för tillhandahållen kost vid vissa statliga anstalter m. m. i många fall icke täcker de faktiska kostnader statsverket får vidkännas för förmånen i fråga. I likhet med revi-

sorerna finner utskottet detta vara mindre tillfredsställande. En översyn av förhållandena på förevarande område synes därför påkallad, varvid i första hand bör eftersträvas att få till stånd ett sådant system för prissättningen att självkostnadsprincipen i görligaste mån upprätthålles. Så långt detta låter sig göra torde kostersättningarna även böra fastställas efter enhetliga grunder. Utskottet förbiser dock icke, att det av olika skäl kan vara nödvändigt att i speciella fall göra avsteg från dessa allmänna riktlinjer för en lösning av frågan. Av särskild vikt torde vidare vara, att för framtiden en snabbare anpassning sker efter förändringar i prisläget.

Under återopande härav hemställer utskottet,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om åtgärder i det av revisorerna angivna syftet.

24:o) **Sommartidstjänstgöringen inom statsförvaltningen.** Under civildepartementet, § 31, ha revisorerna förordat en skyndsamt utredning rörande sommartidstjänstgöringen inom statsförvaltningen (Del I, s. 233—251).

Efter att inledningsvis ha återgivit de bestämmelser om den dagliga tjänstgöringstiden som intagits i 24 § instruktionen för statskontoret den 15 december 1939 (nr 901) och som i huvudsak återfinnas i instruktionerna för flertalet centrala statsmyndigheter ävensom i landshövdingeinstruktionen ha revisorerna lämnat en kortare historisk redogörelse för utvecklingen fr. o. m. 1900-talets början av frågan om statstjänstemännens dagliga tjänstgöringstid (s. 233—241). Vidare har berörts inskränkningen av arbetstiden under sommarmånaderna under 1940-talet samt i vad mån densamma kommit skilda grupper av anställda till del (s. 241—243).

En redogörelse har också lämnats för detaljutformningen och tolkningen av nu gällande föreskrifter om sommartidstjänstgöring hos olika statliga myndigheter, i samband varmed vissa uppgifter lämnats i vad mån bestämmelser av likartad karaktär finnas hos vissa kommunala myndigheter samt inom handels- och industritjänstemannaförbundens verksamhetsområden (s. 243—248). Härefter ha revisorerna gjort följande uttalande.

Såsom 1949 års skatteutredning framhållit är frågan om sommartidstjänstgöringen inom statsförvaltningen av den omfattningen, att man inte kan bortse från densamma då det gäller att bedöma storleken av de samlade statsutgifterna. Även om den största delen av statstjänstemännen såsom revisorernas utredning visar inte är delaktig av denna förmån, har dock den stora ansvällning av statsförvaltningen och den betydande stegring av lönerns nominella belopp, som ägt rum sedan 1907, då sommartid infördes, medfört att kostnaderna för denna förmån kan uppskattas till högst avsevärda belopp.

Statsutskottet angav vid 1907 års riksdag såsom förutsättningar för sommartid dels den minskning av arbetsuppgifterna, som då inträdde under

sommaren, och dels önskemålet för tjänstemännen av att kunna tillbringa den tjänstefria delen av dygnet på landet. Utvecklingen har medfört, att dessa förutsättningar numera på många håll brister.

Sålunda har omläggningen av den statliga räkenskapsperioden från kalenderår till budgetår medfört, att ett flertal statsmyndigheter eller arbetsenheter inom myndigheterna har sin brådaste tid just under sommarmånaderna. Vad därefter angår önskemålet om sommarvistelse på landet i samband med tjänstgöring vill revisorerna erinra om den förbättring av de sociala förmånerna, som under de senaste decennierna kommit tjänstemännen till del. Av särskilt intresse är i detta sammanhang utökningen av semestertiden, som påverkar frågan om sommartid på två sätt. Å ena sidan får den förlängda semestertiden, som i regel ökar allteftersom tjänstemannen blir äldre — den uppgår för exempelvis en 40-årig kansliskrivare till 35 dagar — anses minska behovet av lantvistelse för tjänstemännen under den tid, de är i tjänst. Å andra sidan ökar de förhållandevis långa semesterrarna, som personalen till övervägande del önskar ta ut under sommaren, anspråken på arbetsinsatsen från de tjänstemän, som är kvar i arbete. Frågan om anskaffande av semestervikarier har i själva verket berett åtskilliga statsmyndigheter allvarliga svårigheter. Flera initiativ har i besparingssyfte också tagits till nedbringande av avlöningskostnaderna genom begränsning av vikariatsförordnanden bl. a. under semestrar.

Med det anförda har revisorerna velat framhålla, att statsfinansiella hänsyn talar för en omprövning av frågan om sommartiden och dess utformning. För en sådan omprövning utgör rättvisesynpunkter än starkare skäl. Det kan nämligen knappast i längden vara försvarligt att bibehålla den olikhet skilda tjänstemannakategorier emellan, som f. n. råder i förevarande avseende. Särskilt ägnad att skapa irritation ter sig denna olikhet, då den förekommer på samma arbetsplats endast av exempelvis den anledningen att vissa befattningshavare rubriceras såsom tillhörande »styrelsen» medan andra befattningshavare anses tillhöra lokalförvaltningen.

Ytterligare ett skäl för avskaffande av sommartiden finner revisorerna i de ändrade former för kontakt mellan tjänstemän och allmänhet, som utvecklingen medfört. I detta avseende har enligt revisorernas erfarenhet en ändring ägt rum så till vida, att både tjänstemän och allmänhet numera finner det naturligt med underhandsförfrågningar och en tämligen förmfri förhandsdiskussion av aktuella frågor. Även om självfallet denna utveckling har hälsats med allmän tillfredsställelse, har den å andra sidan medfört att ökade krav på att vara anträffbara måste ställas på tjänstemännen. Befogade klagomål har, som revisorerna nämnt, framförts över att sommartiden i detta avseende bereder olägenheter och medför en försämrad service.

Mot bakgrunden av det anförda och med beaktande av de betänkligheter inför den statliga förvaltningsapparatusens fortgående ansvällning, som särskilt på senare tid kommit till synes i den offentliga debatten, finner sig revisorerna böra förorda, att en utredning rörande sommartidstjänstgöringen skyndsamt kommer till stånd. Vid denna utredning torde i första hand böra övervägas, huruvida inte minskningen av arbetstiden sommartid kunde helt avskaffas, även med hänsyn till att för det vida övervägande antalet statstjänstemän samt för kollektivavtalsanställda personer en motsvarande förmån i regel inte förekommer. I varje fall borde inskränkningen

av arbetstiden kunna göras avsevärt mindre än nu, dels så att en sådan inskränkning endast medgavs en kortare tid av året än för närvarande och dels så att inskränkningen per vecka begränsas till ett lägre antal timmar än nio. Vidare borde omprövas, huruvida inte — såsom i vissa kommunala verk sker — minskningen av arbetstiden under viss del av sommaren kunde motsvaras av en ökning av arbetstiden under annan del av året. Givetvis borde hänsyn tagas till personalens befogade önskemål vid en omläggning av arbetstiden.

Reservation har avgivits av en av revisorerna, vilken ansett att revisorernas uttalande bort ha följande lydelse:

Såsom av det föregående framgår, gäller för förkortad sommartidstjänstgöring f. n., att vederbörande verkschef må, om och i den mån omständigheterna det tillåter, för högst 3 månader under tiden juni—september medgiva, att arbetstiden inskränkes med högst 9 timmar i veckan, varvid arbetstiden på lördagar må begränsas till $3\frac{1}{2}$ timmar.

Bestämmelsernas formulering ger klart vid handen, att den kortare tjänstgöringstiden icke får medges i annan mån än som med redan tillgänglig personal kan ske utan förfång för göromålsens behöriga gång. Så snart och i den utsträckning så erfordras skall alltså normal tjänstgöringstid tillämpas. Vid eventuell övertidstjänstgöring må vidare övertidsersättning utgå endast för tid utöver $7\frac{1}{2}$ timmar per dag (lördagar $4\frac{1}{2}$ timmar), varvid emellertid är att märka, att ingen som helst övertidsersättning utgår till tjänsteman i högre än 22 lönegraden.

Som exempel på huru förfarits på olika håll inom statsförvaltningen vill revisorerna hänvisa till nedan intagna cirkulärskrivelse, utfärdad av generaldirektören och chefen för järnvägsstyrelsen, berörande sommartjänstgöringen inom statens järnvägar år 1952:

Den i styrelsens protokoll den 23 februari 1949 angivna nedsättningen av tjänstgöringstiden under sommarmånaderna å styrelsens byråer och kontor må under innevarande år omfatta tiden 3 juni—30 augusti utom å kontrollkontoret samt biljett- och blankettkontoret, där nedsättningen må gälla under högst tre månader av tiden juni—september 1952.

I sammanhang härmed erinras om, att inskränkningen av tjänstgöringstiden icke utgör en personalens ovillkorliga rätt utan att vederbörande chef kan och bör påfordra den tjänstgöringstid, som av förhållandena påkallas, och att vad som därvid faller inom den för året i övrigt normala tjänstgöringstiden icke är att anse såsom övertid.

En tillämpning i rätt anda av de gällande bestämmelserna om sommartidstjänstgöringen inom statsförvaltningen borde enligt revisorernas uppfattningen knappast behöva försäkra några direkta merkostnader för statsverket, medan det obestriddligen måste vara av värde för såväl tjänstemännen som det allmänna, om under vår korta sommar ämbetsverkens inne sittande tjänstemän kan beredas någon kortare extra ledighet för att därigenom få välbehörlig ökad möjlighet till stärkande rekreation.

Av verkställda undersökningar vill emellertid, såsom av det föregående framgått, synas, som om på vissa håll inom statsförvaltningen uttrycket »om och i den mån omständigheterna det tillåter» tolkats generösare än vad från statsmakternas sida ursprungligen avsetts och att alltså under-

stundom omtanken om tjänstemännens ledighet fått gå före omtanken om arbetsuppgifternas nöjaktiga fullgörande i tid.

Mot bakgrunden av det anförda och med tanke på den fortgående starka ansvällningen av den statliga förvaltningsapparaten finner sig revisorerna därför böra förorda, att en närmare undersökning göres rörande tillämpningen inom olika statliga organ av nu gällande bestämmelser rörande sommartidstjänstgöringen och att, i den mån anledning därtill visar sig föreligga, skärpta direktiv utfärdas till förhindrande av att denna tjänstgöring, tvärtemot vad från början avsetts, förorsakar det allmänna nämnda extrakostnader.

Utlåtande har avgivits av *statskontoret* (Del II, s. 160—163), som inledningsvis erinrar om att den reducering av den vid verket bundna tjänstgöringstiden, som maximalt kan medgivas under sommarmånaderna, i stort sett icke är mer omfattande än den generella begränsning av arbetstiden för kontorspersonal, som i vidgad utsträckning torde tillämpas såväl av kommuner som på den privata arbetsmarknaden. Efter att ha berört revisorernas erinran i fråga om rättvisesynpunkten anför statskontoret vidare följande i fråga om revisorernas framhållande att befogade klagomål framförts över de olägenheter sommartiden bereder allmänheten och den försämrade service den jämväl medför.

Det torde ligga i sakens natur, att arbetstagarnas önskemål om och krav på en fortskridande förbättring av sina arbetsvillkor icke kunna undgå att — om de skola tillgodoses — påverka den service, som tidigare gällt. Vad sommartiden angår må dock beaktas, att denna förmån är av gammalt datum och torde vara för allmänheten väl bekant. Det må ock erinras, att statsmyndigheternas instruktioner — utöver de av revisorerna åberopade bestämmelserna — innehålla föreskrift därom, att viss för allmänhetens mottagande avsedd tid skall vara bestämd beträffande i instruktionen särskilt angivna befattningshavare ävensom, i den mån så befinnes erforderligt, efter verkets eller verkschefens bestämmande annan befattningshavare. Den omfattning, i vilken registrators- och kassakontor m. fl. expeditioner skola hållas öppna, är ävenledes stadgad i instruktionerna. Av verken bestämda mottagnings- och expeditionstider äro tillkännagivna genom anslag inom verkets lokaler. Tiderna för öppethållande pläga därjämte regelmässigt angivas i telefonkatalogen, av vilken således även framgår det begränsade öppethållandet under sommarmånaderna. Vid sådant förhållande har statskontoret svårt föreställa sig, att allmänheten nu i högre grad än tidigare förorsakats olägenheter av sommartidstjänstgöringen.

De av statskontoret anförda synpunkterna tala vidare enligt ämbetsverkets mening icke till förmån för en ensidig utredning i syfte att avveckla eller begränsa sommartidstjänstgöringen. Ämbetsverket säger sig sålunda icke kunna biträda majoritetens av revisorerna förslag härom. Däremot finner statskontoret naturligt, att de iakttagelser revisorerna gjort och de anmärkningar, som må kunna ställas beträffande tillämpningen av med-

givandet att under sommarmånaderna begränsa arbetstiden, delgivas vederbörande verkschefer. Finnes befogad anledning misstänka, att anmärkningarna ha en mera allmän giltighet, anser statskontoret skärpta direktiv böra utfärdas beträffande sommartidstjänstgöringen bl. a. i syfte att understryka vikten av restriktivitet i sådana fall, där på grund av förefintlig arbetsbalans eller andra förhållanden nämnvärda extrakostnader skulle uppstå för statsverket eller arbetets behöriga gång störas.

Vid ärendets behandling inom statskontoret ha *avvikande meningar* uttalats av verkets chef samt en av de i beslutet deltagande statskommisarierna. *Verkschefen* har därvid förordat en begränsning av sommartiden och i stället föreslagit införande av ett visst antal fria lördagar under juli och augusti.

Utskottet. Enligt revisorernas mening ha de allmänna förutsättningar, på vilka 1907 års riksdagsbeslut angående särskild sommartidstjänstgöring inom statsförvaltningen grundades, numera i flera avseenden ändrats. Med hänsyn till den stora ansvällning av förvaltningen och den betydande stegring av lönernas nominella belopp som ägt rum sedan nämnda tidpunkt ha revisorerna även av statsfinansiella skäl funnit en omprövning av frågan om sommartiden och dess utformning påkallad. För en dylik omprövning talade jämväl personella rättvisesynpunkter. Revisorerna ha vidare framhållit, att sommartiden för allmänhetens vidkommande bereder olägenheter och medför en försämrad service. Mot bakgrunden härav ha revisorerna förordat, att en utredning rörande sommartidstjänstgöringen skyndsamt kommer till stånd.

I likhet med revisorerna anser utskottet, att förevarande spörsmål bör göras till föremål för särskild utredning. Vid denna utredning bör enligt utskottets mening bl. a. övervägas om en minskning av arbetstiden under sommaren lämpligen bör kombineras med en ökning av arbetstiden under annan del av året. Utskottet hemställer därför,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om åtgärder i det av utskottet angivna syftet.

25:o) **Övriga anmärkningar.** Vad i övrigt blivit av revisorerna anmält och erinrat har utskottet funnit ha medfört åsyftad eller i utsikt ställd rättelse eller vara av vederbörandes utlåtande nöjaktigt förklarat eller ej vara av den vikt, att, oaktat förklaringen ej varit fullt tillfredsställande, någon riksdagens åtgärd bort av förhållandena föranledas, eller icke ha varit av beskaffenhet att från utskottets sida påkalla något yttrande, vilket utskottet velat för riksdagen

anmäla.

26:o) **Kungl. Maj:ts skrivelse med redogörelse för vidtagna åtgärder.** I skrivelse nr 59 har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för den 6 februari 1953, lämnat en redogörelse för de åtgärder som vidtagits på grund av riksdagens skrivelser den 22 mars, den 2 april, den 26 april och den 29 maj 1952, nr 98, nr 11, nr 150 resp. nr 293, i anledning av, såvitt nu är i fråga, riksdagens år 1951 församlade revisorers berättelse.

Beträffande redogörelsens innehåll torde få hänvisas till skrivelsen.

I förevarande sammanhang har utskottet till behandling förehaft en inom första kammaren av herr *Svärd* väckt motion (I: 230), vari föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer, att Kungl. Maj:t ville upphäva kungörelsen den 30 juni 1952 om anlitande av statens järnvägars resebyråer vid vissa resor.

Beträffande de skäl motionären åberopat till stöd för sitt yrkande torde få hänvisas till motionen.

Utskottet. Den av Kungl. Maj:t i förevarande sammanhang lämnade redogörelsen ger vid handen, att vissa av de i riksdagens skrivelse 1952: 293 angivna ärendena alltjämt äro föremål för Kungl. Maj:ts prövning. Utskottet förutsätter att dessa frågor ägnas fortsatt uppmärksamhet samt att jämväl de av riksdagen härutinnan uttalade önskemålen i görligaste mån beaktas, så snart förhållandena det medgiva. Kungl. Maj:ts skrivelse har i övrigt icke givit utskottet anledning till annat uttalande än vad som följer av utskottets ställningstagande till det i motionen I: 230 framställda yrkandet.

I nämnda motion har föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa, att Kungl. Maj:t ville upphäva kungörelsen den 30 juni 1952 (nr 523) om anlitande av statens järnvägars resebyråer vid vissa resor. Med anledning därav vill utskottet erinra om att den i motionen berörda frågan ursprungligen aktualiserades av riksdagens år 1951 församlade revisorer, vilka av anförda skäl ansågo sig böra förorda, att vid statliga tjänsteresor vederbörande förrättningsmän ålades att i förekommande fall som regel hänvända sig till statens järnvägar tillhörig resebyrå. Förslaget tillstyrktes av såväl statskontoret som järnvägsstyrelsen. I sitt utlåtande nr 145 (p. 27) förklarade sig statsutskottet vid 1952 års riksdag dela revisorernas av remissmyndigheterna biträdda uppfattning och framhöll dessutom, att anvisningar av motsvarande innebörd syntes böra meddelas jämväl icke-statliga institutioner och föreningar, då fråga vore om sådan verksamhet som helt eller till övervägande del finansierades av statsmedel. Utskottet hemställde därför, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte

anhålla, att Kungl. Maj:t ville vidtaga åtgärder i av utskottet angiven riktning. Denna hemställan bifölls av riksdagen (skr. nr 293). Såsom framgår av Kungl. Maj:ts förevarande skrivelse nr 59 har Kungl. Maj:t sedermera i kungörelsen 1952: 523 förordnat, att den som finner sig böra anlita resebyrå i samband med resa i statens ärenden eller i verksamhet, för vilken kostnaderna helt eller till övervägande del bestridas av statsmedel, skall, där så utan särskild olägenhet kan ske, hänvända sig till statens järnvägar tillhörig resebyrå. Denna kungörelse har trätt i kraft den 1 augusti 1952.

Nu ifrågavarande bestämmelser ha, såsom av den lämnade redogörelsen framgår, tillkommit efter en framställning från riksdagens sida. Med hänsyn såväl härtill som till den korta tid under vilken bestämmelserna varit i kraft erfordras enligt utskottets mening synnerligen starka skäl för att riksdagen nu, såsom i motionen föreslagits, skulle uttala sig för ett upphävande av den i ämnet utfärdade kungörelsen. Såvitt utskottet kunnat finna, ha i motionen icke förebragts några sådana skäl. Utskottet önskar särskilt fästa uppmärksamheten därpå, att det i förevarande fall icke är fråga om någon ackvisitionsverksamhet i sedvanlig bemärkelse utan om fullgörandet av vissa tjänster i samband med av vederbörande myndigheter bestämda och av statsmedel finansierade resor. Den aktuella kungörelsen kan därför näppeligen sägas innebära något obehörigt ingripande i de privata resebyråernas legitima rörelse. Utskottet finner det i varje fall för sin del fullt naturligt, om vid resor av detta slag hänvändelse sker till statens eget på området verksamma serviceorgan, i den mån behov därav anses föreligga. Beaktas bör därjämte, att statsmyndigheterna redan tidigare till övervägande del anlitat statens järnvägars resebyråorganisation och att detta samarbete i vissa fall närmare reglerats genom speciella överenskommelser. Erfarenheterna av detta system, som bl. a. medfört en betydande förenkling av den eljest ganska tidsödande reseräkningsgranskningen, ha hittills varit mycket goda. Den av förenämnda kungörelse föranledda totala övergången till statens järnvägars resebyråer har, såvitt nu kan bedömas, ävenledes haft gynnsamma verkningar. Detta gäller icke minst ur statsfinansiell synpunkt. Enligt vad utskottet under hand inhämtat ha sålunda de ökade arbetsuppgifter som därigenom tillförts de statliga resebyråerna kunnat fullgöras utan särskilda merkostnader, varför nettoreultatet för statens järnvägars vidkommande blivit ett icke obetydligt inkomsttillskott.

Mot bakgrunden av nu anförda omständigheter anser sig utskottet böra avstyrka bifall till det i motionen framställda yrkandet.

Utskottet hemställer,

I. att motionen I: 230 icke må föranleda någon riksdagens åtgärd;

II. att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till
känna vad utskottet ovan anfört.

Stockholm den 5 maj 1953.

På statsutskottets vägnar:

MARTIN SKOGLUND.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet ha närvarit
från första kammaren: herrar Gustaf Karlsson, Näsgård, fröken Andersson, herrar Leander, Gillström, Pålsson, Näsström, Sundelin, Hesselbom, Erik Gustaf Andersson, Lundqvist, Ragnar Persson, Edvin Thun, Bergman och Huss; samt

från andra kammaren: herrar Skoglund i Doverstorp, Ward, Malmborg i Skövde, Andersson i Malmö, Rubbestad, Lindholm, Staxäng, Åkerström, Hoppe, Onsjö, Nihlfors, Jansson i Kalix, Löfroth, Almgren och fröken Ager.

Reservationer.

1) vid *punkten 24* (Sommartidstjänstgöringen inom statsförvaltningen)

a) av fröken *Andersson*, herrar *Lundqvist*, *Huss*, *Malmborg* i Skövde, *Nihlfors*, *Löfroth* och fröken *Ager*, vilka ansett att utskottets yttrande och hemställan bort ha följande lydelse:

»Utskottet vill inledningsvis erinra om att den inskränkning av tjänstgöringen sommartid som förekommer inom vissa delar av statsförvaltningen icke är någon ovillkorlig rättighet för personalen utan en förmån som kan medgivas endast om och i den mån omständigheterna det tillåta. Denna förmån, som har mer än 40-årig hävd, tillkom på sin tid efter en grundlig prövning. I detta sammanhang må vidare beaktas, såsom statskontoret i sitt remissutlåtande framhållit, att frågan om arbetstidens längd inom statsförvaltningen ägnats vederbörlig uppmärksamhet vid de löne- och tjänsteförtekningsrevisioner som under de senaste åren pågått och nu i det närmaste slutförts. Något krav på utökning av tjänstgöringstiden, vare sig under sommarmånaderna eller eljest, har därvid dock icke framkommit. Med hänsyn till den jämförelsevis begränsade omfattning vari sommartidstjänstgöring f. n. förekommer kan utskottet heller icke finna, att frågan skulle ha den stora statsfinansiella betydelse som revisorerna vilja göra gällande. Visserligen kan systemet ur rättvisesynpunkt icke sägas vara helt invändningsfritt. Därvid är dock att märka, att sommartidstjänst-

göringen ger de kategorier tjänstemän, vilka utan särskild ersättning ha att fullgöra ett många gånger betydande övertidsarbete, en möjlighet till viss kompensation härför. Det synes även mindre tilltalande, om statsmakterna mot bakgrunden av de strävanden mot avkortning av arbetstiden som kunna spåras på de flesta håll inom samhällslivet nu skulle borttaga en förmån, vilken för den därav berörda personalen med dess stillasittande arbete innebär en möjlighet till välbehövlig rekreation. Under förutsättning av att de i ämnet utfärdade bestämmelserna vederbörligen iakttagas kan utskottet ej heller finna, att allmänheten därigenom skulle beredas några mera väsentliga olägenheter.

Med hänsyn till nu anförda omständigheter finner utskottet i motsats till revisorerna tillräckliga skäl icke kunna åberopas för en avveckling, helt eller delvis, av sommartidstjänstgöringen. I anslutning till den vid förevarande paragraf fogade reservationen önskar emellertid utskottet understryka angelägenheten av att denna förmån medgives blott då förhållandena det tillåta. Utskottet har därför intet att erinra mot att en undersökning verkställs angående tillämpningen inom olika statliga organ av gällande bestämmelser rörande sommartidstjänstgöringen och att, i den mån anledning därtill visar sig föreligga, skärpta direktiv utfärdas till förhindrande av att denna tjänstgöring utnyttjas på icke avsett sätt.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet ovan anført.»

b) av herr *Hesselbom*.

c) av herrar *Näsgård, Pålsson, Rubbestad, Åkerström och Almgren*.

2) vid *punkten 26* (Kungl. Maj:ts skrivelse med redogörelse för vidtagna åtgärder) av fröken *Andersson*, herrar *Huss, Skoglund* i Doverstorp och *Staxäng*, vilka ansett att utskottet bort tillstyrka motionen I: 230 och därför under I. hemställa,

I. att riksdagen må, med bifall till motionen I: 230, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville upphäva kungörelsen den 30 juni 1952 (nr 523) om anlitande av statens järnvägars resebyråer vid vissa resor.